

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Plzeň 2013

Andrea Vaňková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Napoleonovo tažení do Ruska

Andrea Vaňková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Napoleonovo tažení do Ruska

Andrea Vaňková

Vedoucí práce:

PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červen 2013

OBSAH

1. Úvod.....	1
2. Vztahy Ruska a Francie v období po kongresu v Erfurtu do vpádu Napoleona do Ruska a jejich vývoj	3
2.1 Erfurtský kongres.....	3
2.2 Hospodářská situace v Evropě a její vliv na vývoj vztahů mezi Francií a Ruskem.....	4
2.3 Politická situace v Evropě a její vliv na vývoj vztahů mezi Francií a Ruskem....	6
3. Vpád Napoleona do Ruska až po bitvu u Borodina	10
3.1 Napoleonova Velká armáda a ruská armáda.....	10
3.2 Od Němenu ke Smolensku	11
3.3 Bitva u Smolenska	18
3.4 Ústup k Borodinu.....	20
4. Bitva u Borodina a vstup Napoleona do Moskvy	23
4.1 Bitva u Borodina	23
4.2 Od Borodina po Moskvu.....	26
4.3 Vstup Napoleona do Moskvy a její požár.....	28
5. Ústup Napoleona z Ruska.....	31
5.1 Z Moskvy až k Malojaroslavci	31
5.2 Ústup ke Smolensku	34
5.3 Berezina	35
6. Důsledky tažení do Ruska a jeho dopady na další vývoj Evropy	38
7. ZÁVĚR.....	41
8. RESUMÉ	44
9. SEZNAM LITERATURY	46

1. Úvod

Rusko-francouzské vztahy byly již dlouho před vpádem Napoleona vyhrocené. Roku 1805 byla ruská vojska společně s rakouskými poražena Napoleonem v bitvě u Slavkova. Po rozhodující bitvě u Friendlandu, kdy byl car Alexandr zahrán se svou armádou až téměř k vlastním hranicím, nezbylo mu nic jiného, než požádat Napoleona o mír. Dlouhodobým cílem Napoleona přitom bylo dosažení tohoto míru s Ruskem. Proto je logické, že roku 1807 došlo mezi oběma mocnostmi k uzavření Tylžského míru, kterým bylo deklarováno spojení mezi oběma zeměmi. Obě strany si velmi dobře uvědomovaly sílu protivníka, a proto se snažily o zachování míru a udržování korektních vztahů. Napoleonovi šlo především o to, aby donutil cara dodržovat kontinentální blokádu, která byla přijata Berlínským dekretem dne 21. listopadu 1806. Kontinentální blokáda měla sloužit k ochraně francouzského průmyslu a také k oslabení Anglie, kterou nebyl Napoleon schopen porazit vojensky. Napoleon věděl, že blokáda může být úspěšná jen v případě, že ji bude dodržovat celá Evropa. Proto bylo třeba podmanit si státy, a to třeba i násilím či zastrašováním, což se mu v podstatě dařilo. Pro ruské hospodářství to ale znamenalo velmi tvrdou ránu vzhledem k velkému objemu zboží, které Rusko vyváželo do Anglie.

Cílem předkládané bakalářské práce je analýza příčin, průběhu a důsledků Napoleonova tažení do Ruska roku 1812. Téma je zpracováno v širších souvislostech Napoleonovy zahraniční politiky. Pozornost byla věnována také vztahům mezi Ruskem a Francií před tímto tažením, tedy především v období po kongresu v Erfurtu.

Ruský obchod upadal, krize postihla jak obchodníky, tak zemědělce a státní finance se ocitly v kritickém stavu. Navíc bylo zřejmé, že s podmínkami míru uzavřeného v Tylži byla nespokojena také šlechta a armáda. Nelze ovšem opomenout, že Rusko nebylo oslabeno mocensky, neboť dosáhlo určitých územních zisků, získalo například na Prusku Bialystok a roku 1809 anektovalo švédské Finsko. Vzhledem ke špatné situaci ve Španělsku, kde se Francii příliš vojensky nedařilo, a vyhrocující se situaci v ostatních podřízených zemích, zamýšlel Napoleon setkání s carem Alexandrem jako demonstraci francouzsko-ruského spojení. Tou se měl stát Erfurtský kongres konaný od 27. září do 14. října 1808. Výsledkem jednání mezi Napoleonem a carem Alexandrem bylo podepsání smlouvy, která nebyla nikdy dodržena. Vzhledem ke stále

složitější politické situaci v Evropě již v roce 1810 Napoleon zvažoval vojenský zásah proti Rusku a na konci roku 1811 bylo zřejmé, že se k válce schyluje.

První kapitola této práce je zaměřena na vztahy Ruska a Francie v období po kongresu v Erfurtu až do vpádu Napoleona do Ruska a jejich vývoji s přihlédnutím k politické a hospodářské situaci v Evropě.

V druhé kapitole je podán rozbor první fáze ruského tažení, tj. období od vpádu do Ruska až po bitvu u Borodina. Ve třetí kapitole následuje rozbor bitvy u Borodina. Čtvrtá kapitola se pak zabývá další fází ruského tažení, příchodem francouzské armády do Moskvy až po ústup z Ruska. Závěrečná kapitola vyhodnocuje následky tažení do Ruska a jeho dopadu na další vývoj Evropy s detailnějším zaměřením na dopady ve Francii a Rusku.

Při tvorbě této práce bylo čerpáno z odborné literatury, jež je uvedena v příloze práce. Hlavními prameny byla díla *Napoleon* a *Napoleonovo tažení na Rus 1812*, jejichž autorem je Jevgenij Tarle, a to přestože je nepopiratelné, že obě díla jsou určitým způsobem ovlivněna dobou, ve které vznikla. Jejich autor zdůrazňuje, že se snažil zpracovat téma historie války roku 1812 výhradně na původních pramenech, neboť považoval veškerou dostupnou literaturu za neobjektivní a zkreslenou. V díle *Napoleonovo tažení na Rus 1812* je podán ucelený obraz války včetně nástinu politické a hospodářské situace obou zemí i celé Evropy. V závěru autor uvádí, jaké dopady měla válka, především pak na samotné Rusko. Neméně přínosná je také kniha *Napoleon*. Neocenitelným pramenem byla rovněž kniha od Jiřího Kovaříka *1812 Napoleonovo ruské tažení*, kde se autor pokusil vylíčit toto tažení, aniž by vynášel jednu či druhou stranu, a to především prostřednictvím autentických zážitků těch, kteří jej zažili a přežili. Ačkoliv se zde snažil vysledovat příčiny vpádu do Ruska, jeho dopady na další vývoj Evropy se již příliš nezabývá. Velmi přínosná byla také kniha Correlliho Barnetta *Bonaparte*, ve které je podán velmi působivý a originální portrét Napoleona coby politika i vojenského velitele a představuje jeho ambice.

2. Vztahy Ruska a Francie v období po kongresu v Erfurtu do vpádu Napoleona do Ruska a jejich vývoj

Erfurtský kongres byl původně plánován Napoleonem za účelem, aby před ostatními státy demonstroval sílu francouzsko-ruského spojení. Tuto proklamaci jednoty a síly potřeboval Napoleon zejména proto, aby se zajistil před případným rakouským ohrožením, protože v této době bylo nutné, aby se nejprve vojensky vypořádal s ohrožením na jihu Francie od Španělska.

2.1 Erfurtský kongres

Vojenská situace ve Španělsku, kde francouzská armáda byla poražena a kapitulovala nedaleko Baylenu, mohla mít pro Napoleona nedozírné následky. Reálně hrozilo, že Napoleon bude muset čelit válce na dvou frontách. Uvědomil, že bude muset použít část své Velké armády na porážku Španělska. Stál tedy před problémem, jak se zajistit před Rakouskem a Německem. Rozhodl se proto požádat cara Alexandra, aby jeho jménem vyvíjel nátlak na Rakušany, a proto Alexandra pozval do Erfurtu.¹ Erfurtský kongres byl svolán na podzim roku 1808, Napoleon a Alexandr se setkali 27. září 1808. Předvedení jednoty Francie a Ruska mělo být Rakousku dostatečným důkazem toho, že by v případě vyhlášení války Francii vojensky neuspělo. Bylo tak dáno najevo, že v případě válečného konfliktu bude Rakousko napadeno z východu Ruskem, zatímco Napoleonova armáda by táhla na Rakousko, potažmo Vídeň, od západu, čímž by se armády Rakouska ocitly v kleštích.²

Erfurtské setkání se přitom konalo za situace pro Napoleona velmi nepříznivé, a ten se snažil své postavení vyvážit pompézností setkání. „*Hemžilo se to zde králi a královnami a pozvání přijaly ozdoby německého intelektuálního života jako Goethe a Wieland, s nimiž Bonaparte hovořil o takových tématech, jako byla filozofie a náboženství.*“³ Vzhledem k tomu, že po uzavření míru v Tylži měl Napoleon možnost cara Alexandra lépe poznat, uvědomoval si, že pouze takovými efekty jej neohromí,

¹ BARNETT, Correlli. *Bonaparte*. Brno: JOTA, 2005, s. 148.

² TARLE, Jevgenij. *Napoleon*. Praha: Naše vojsko, 1950, s. 208–209.

³ BARNETT, *Bonaparte*, s. 147–148.

protože Alexandr sám byl mistrem v tomto oboru. Napoleon už jej dávno nepovažoval za dobrého a důvěřivého.⁴ Pochopil, že car je složitější a chytřejší, než si myslel a před Erfurtským kongresem jej hodnotil již poměrně střízlivě. Přesto byl stále přesvědčen o přátelském charakteru setkání. Ovšem při osobním setkání zjistil, že ačkoliv byl Alexandr příjemný a v nepodstatných věcech ochotný ke kompromisu, v zásadních otázkách byl velmi neústupný. Napoleona ze strany cara velmi zaskočila neochota k jakémukoliv smíru, což často vedlo až k bouřlivým scénám. Napoleon byl často nucen učinit ústupky.⁵ Po řadě vzájemných kompromisů nakonec byla podepsána vojenská konvence mezi Ruskem a Francií. Lze se tedy domnívat, že obě strany považovaly spojení za nezbytné.⁶ Alexandr se ale odmítl podílet na nátlakové strategii Napoleona vůči Rakousku a také mu odmítl přímou podporu v případě válečného konfliktu mezi Rakouskem a Francií. Podle Barnetta byla erfurtská schůzka schůzkou prosebnou, a jako taková nesplnila svůj účel.⁷

2.2 Hospodářská situace v Evropě a její vliv na vývoj vztahů mezi Francií a Ruskem

Hospodářská situace v Evropě byla na počátku 19. století velmi komplikovaná, protože Evropa byla hospodářsky vyčerpána neustálými a opakovanými válečnými konflikty. Toto vyčerpání hospodářských zdrojů se dotýkalo zejména Francie, která byla díky Napoleonovým výpadům a vojenským agresím na pokraji ekonomické krize. Dne 14. dubna 1809 vyhlásilo Rakousko válku Francii, která přestože trvala jen 6 měsíců, vedla k dalšímu vyčerpání francouzské ekonomiky. V roce 1810 car Alexandr podepsal nový celní tarif, který dopadl na všechny státy, Francii nevyjímaje, neboť způsobil odbytovou krizi francouzského zboží. V roce 1811 se ve Francii již naplno projevila hospodářská krize.⁸

⁴ MANFRED, Albert Zacharovič. *Napoleon Bonaparte*. Praha: Svoboda, 1990, s. 473.

⁵ Tamtéž, s. 476.

⁶ Tamtéž, s. 478–479.

⁷ BARNETT, *Bonaparte*, s. 148.

⁸ TARLE, *Napoleon*, s. 241–242.

Vývoj vztahů mezi Ruskem a Francií byl ovlivněn rovněž i samotným postojem cara Alexandra. Ten se po nástupu na trůn nechal částečně inspirovat Napoleonem a zavedl mnohé reformy po jeho vzoru. S ohledem na Napoleonovu dobytčinnost však brzy změnil svůj pohled na něj, který ho vedl k tomu, že namísto uvažovaného spojení s Francií se orientoval více na Anglii a Prusko.⁹

Po letech relativního klidu a míru mezi roky 1810–1811 opět přišla na řadu otázka zahájení boje proti Anglii. Ta byla v podstatě skrytým cílem všech francouzských tažení. Ačkoliv měl tento boj mít především ekonomický charakter, Napoleon jím byl naprosto posedlý. Vzal si za své Anglii donutit ke kapitulaci tím, že ji dožene k finančnímu krachu a všemi dostupnými prostředky se jí snažil vytlačit z evropského trhu, tedy jejího nejvýnosnějšího odbytiště. Přes veškerou snahu se mu však dařilo způsobit vždy jen částečné škody, které nikdy nedokázaly tuto silnou a rozvíjející se zemi srazit na kolena.¹⁰

I přesto, že na přelomu let 1811 a 1812 hospodářská krize mírně polevila, bylo Napoleonovi zřejmé, že k úplnému vyřešení hospodářské krize a zlepšení hospodářské situace brání zejména kontinentální blokáda spojená s válkou proti Anglii. Přestože Anglie byla blokována, zboží zde vyráběné se objevovalo na trzích po celé Evropě. Napoleon měl podezření, že blokádu narušilo právě Rusko. Dodržování blokády si ostatně ani Rusko nemohlo dovolit. Jeho nerozvinuté hospodářství a určitá zaostalost nutně vedla k tomu, že musel obchod s Anglií pokračovat, ovšem s jistými omezeními.¹¹ Napoleon proto začal uvažovat, že je nutné Rusko donutit k dodržení Tylžského míru, resp. k dodržení závazků a dohod tam dojednaných, a to za cenu případného vojenského tažení proti Rusku. Teprve tak by došlo ke konečnému a reálnému uskutečnění kontinentální blokády, porážení Anglie, překonání hospodářské krize a upevnění říše.¹²

Z hlediska ekonomického nepřinášelo Rusku spojení s Francií žádné výhody, neboť jeho hospodářství bylo do určité míry závislé na britském obchodu a trhu. Napoleon požadoval, aby Rusko přísně dodržovalo systém kontinentální blokády, tedy aby zcela přestalo obchodovat s Anglií. V důsledku těchto opatření začalo ruské

⁹ JŮN, Libor. *Napoleonské války*. Praha: TRITON, 2005, s. 135.

¹⁰ BARNETT, *Bonaparte*, s. 161.

¹¹ JŮN, s. 135–136.

¹² TARLE, *Napoleon*, s. 245–246.

hospodářství stagnovat, neboť pro ruské zboží se ve zbytku Evropy nenašla náhradní odbytiště. Nejen z těchto důvodů panovaly téměř ve všech vrstvách ruské společnosti protifrancouzské nálady.¹³

Paul Johnson ve své knize *Napoleon* tvrdí, že vyhlášení kontinentálního systému bylo mimořádnou chybou, neboť Napoleon dopustil, aby při určování válečné strategie převládla zlost nad rozumným zhodnocením situace. Nápad zasáhnout britský obchod blokadou britského zboží nebyl ničím novým, Napoleon se ovšem odhodlal ke konkrétnímu činu až roku 1806 po vítězstvích nad Pruskem, Rakouskem a Ruskem. Dne 21. listopadu 1806 vyhlásil v Berlíně sérii nařízení, která byla následně formalizována dvěma Milánskými vyhláškami vydanými v listopadu a prosinci 1807. Šlo zejména o to postavit britské zboží a služby mimo zákon všude tam, kde rozhodovala či měla vliv francouzská armáda.¹⁴ Přestože již dříve bylo zakázáno obchodovat s Anglií, a to z důvodu ochrany francouzského průmyslu, chtěl Napoleon tentokrát vypudit Angličany také ze všech evropských trhů a rozbít tak anglické hospodářství a průmysl.¹⁵ Veškeré svoje úsilí tak vynaložil na to, aby byl kontinentální systém důsledně uplatňován v praxi a také dodržován. Výsledky byly však jen minimální a důsledkem bylo pašeráctví. Pokud blokáda měla přinést výsledky, tedy oslabení Anglie, bylo nutné, aby ji dodržovala celá Evropa. Ve svém důsledku to pro Napoleona znamenalo mít pod nadvládou celou Evropu a její pobřeží.¹⁶

2.3 Politická situace v Evropě a její vliv na vývoj vztahů mezi Francií a Ruskem

Válka na Pyrenejském poloostrově stále více Francii vyčerpávala. V roce 1811 počet francouzských vojáků ve Španělsku výrazně vzrostl a stále více se ukazoval problém, který následně postihl francouzskou armádu i při ruském tažení. Šlo o velmi špatné zásobování, kvůli kterému armáda vysloveně strádala.¹⁷ Britský vojevůdce Wellington tento francouzský problém okomentoval následovně: „*Bonaparte může realizovat své*

¹³ KOVAŘÍK, Jiří. *Napoleonova tažení III, Proti všem*. Třebíč: Akcent, 2004, s. 14.

¹⁴ JOHNSON, Paul. *Napoleon*. Brno: Barrister & Principal, 2003, s. 102.

¹⁵ TARLE, *Napoleon*, s. 177.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ BARNETT, *Bonaparte*, s. 162.

*operace ve Španělsku jedině s nasazením početných vojsk, já však silně pochybuji o tom, že tato země poskytne životní prostředky velké armádě nebo že bude schopen zásobit své sklady z Francie, když jsou cesty v tak špatném stavu a spojení tak komplikované.*¹⁸ Napoleon navíc zvolil špatnou strategii, nebral v úvahu fakta a výrazně podcenil bojové kvality anglické armády a jejího velitele Wellingtona. Až do roku 1812 se snažil řídit veškeré vojenské operace sám. Ovšem ještě téhož roku jmenoval vrchním velitelem vojsk ve Španělsku svého bratra „krále Josefa“, který nebyl příliš schopný, a maršálové jej velmi často ignorovali.¹⁹

Hrané přátelství mezi Napoleonem a carem Alexandrem dostávalo stále větší trhliny. Rozcházel se zejména v názorech a politických ambicích týkajících se budoucnosti Blízkého východu, Turecka a Istanbulu a taktéž v názoru na další osud Polska. Vzájemná nedůvěra mezi oběma panovníky se v dalších letech stále více prohlubovala.²⁰ Zpočátku bylo pro cara spojenectví s Francií výhodné alespoň mocensky, později ale začala být situace neúnosná. Car se zdráhal uzavřít s Napoleonem vojenskou alianci, a ten zejména po válce s Rakouskem v roce 1809 naopak začal nabývat přesvědčení, že car je velmi nespolehlivým spojencem, který by se v případě neúspěchu Francie ochotně přidal k protistraně.²¹ Napoleon téměř naivně očekával, že car se mu podvolí a bude dodržovat kontinentální blokádu. Ten se však rozhodl spíše řešit špatnou ekonomickou situaci vlastní země. To mimo jiné předpokládalo otevření námořní obchod. Další kroky cara proto směřovaly k tomu, že tiše toleroval obchod mezi Anglií a Ruskem, což Napoleona nesmírně pobuřovalo. Jeho reakcí byla anexe pobřežního státu Oldenburska v roce 1810, a tím otevřené porušení tylžských dohod.²² Rozpory mezi oběma panovníky stále narůstaly a bylo jisté, že se schyluje k válce. Zprvu ani jedna ze stran nechtěla být agresorem.²³ Protože se car však stále odmítal podvolit Napoleonovým požadavkům, ten nakonec zahájil první týden v prosinci roku 1811 přípravy na vojenské tažení proti Rusku. Jeho hlavním cílem přitom bylo znovu upevnit kontinentální blokádu a přimět cara k poslušnosti. Přes četná varování diplomatů i vojenských odborníků, kteří poukazovali na bitvu u Poltavy v roce

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž, s. 163.

²⁰ Tamtéž, s. 164.

²¹ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 15.

²² BARNETT, s. 164.

²³ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 15.

1709, ve které švédská armáda byla poražena zejména díky rozlehlosti ruského území, Napoleon nadále pokračoval v přípravách. Dá se říci, že v této době již nebyly skutečným motivem zájmy Francie, ale spíše Napoleonova touha ovládat.²⁴ I přes všechny shora uvedené skutečnosti, důvody a nesváry, válka proti Rusku se jevila jako zbytečná, v Napoleonově okolí ji nikdo nechtěl.²⁵ K válce proti Rusku naopak Napoleona popichoval kníže Metternich, rakouský ministr zahraničních věcí, který tvrdil, že „*Evropa má jen jednoho strašného nepřítele, a tím je Rusko, ... jedině císař Napoleon jej může zkrotit*“. Metternichovým záměrem byl vznik spojení Francie a Rakouska poté, co ztroskotá spojení s Ruskem.²⁶

Ruský car se stále více obával, aby Napoleon nechtěl obnovit Polsko. Ten, ačkoliv tím pohrozil, neměl nic podobného v úmyslu, neboť dobře věděl, že by si tím z Ruska natrvalo udělal nesmiřitelného nepřítele. Jeho záměr byl jiný. Vést válku, která by byla zakončena mírem a poté uzavřít s carem novou smlouvu.²⁷ Ještě počátkem roku 1812 obě strany stále mluvily o míru, mezitím se ale každá snažila získat co nejvíce spojenců.²⁸ V dubnu 1812 selhala diplomatická jednání a ruský vyslanec ve Francii kníže Kurakin požádal o vydání pasů, což v podstatě znamenalo přerušování diplomatických styků ze strany Ruska.²⁹

Rozhodující význam pro úspěch tažení měla jeho kvalitní organizace. Zejména důležitá byla příprava zásobování takto velké armády, a to nejen lidí, ale i zvířat. Tohoto nelehkého úkolu se Napoleon ujal osobně. Vše důkladně naplánoval, ovšem jeho velkolepé plány byly v praxi téměř neuskutečnitelné. Již od samotného počátku tažení bylo jasné, že se mu nepodaří pro tak početnou armádu nashromáždit dostatek zásob potravin, ale ani zdravotnického materiálu. Dokonce již během přesunu přes Německo Velká armáda drancovala, aby měli vojáci co jíst.³⁰

Napoleon byl z mnoha stran od tohoto tažení odrazován zejména kvůli meteorologickým a geografickým obtížím, rozloze Ruska a špatnému stavu komunikací.

²⁴ BARNETT, s. 164–165.

²⁵ MANFRED, s. 517.

²⁶ Tamtéž, s. 518–519.

²⁷ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 16.

²⁸ Tamtéž, s. 17.

²⁹ Tamtéž, s. 19.

³⁰ BARNETT, s. 166–167.

Vyslanec v Rusku Caulaincourt upozorňoval rovněž na to, že ruská armáda prošla reorganizací a roste její bojeschopnost. Navzdory těmto argumentům se Napoleon rozhodl pro válku. Doufal v rychlou porážku Ruska. Neměl v úmyslu postupovat dále do země a v případě, že by jeho plán selhal, byl rozhodnut přezimovat na pomezí Litvy a Ruska.³¹ Napoleon dokázal shromáždit zásoby na pouhé tři týdny, a proto přicházela v úvahu jediná strategie – rychlý vpád, velká bitva, jasné vítězství a poté mír nadiktovaný poraženému nepříteli. Ostatně o jiném řešení Napoleon ani neuvažoval. Jeho taktické myšlení se tak naprosto vymykalo, neboť v tehdejší vojenské strategii válka s tak velkou zemí spíše předpokládala pomalejší postup. Při průběžném získávání pozic a za průběžného budování skladů bylo cílem dobýt vždy nějakou část území, o kterém by se pak vyjednávalo na uspořádané mírové konferenci.³² Je nutno uvést, že Napoleon při přípravě ruského tažení neměl celkový strategický a logistický plán války. Nevyřešil dokonce ani elementární bod svého tažení, tj. kam až vlastně bude muset se svojí armádou táhnout, aby narazil na armádu nepřítel a dosáhl vítězství.³³ Lze tedy shrnout, že nedostatek strategického plánu, nedostatek zásob, vědomost rozlohy ruského území, jakož i historické zkušenosti boje na ruském území, např. osud švédského krále Karla XII., který v roce 1709 při bojích v rozlehlém území Ruska přišel o celou armádu a sám zůstal v ruské internaci, ukazuje jednoznačně na závěr, že Napoleon měl skutečně v úmyslu svést na ruském území jednu jedinou generální bitvu, která by rozhodla celou válku a donutila Alexandra k uzavření nového míru, který by nahradil již dávno porušovaný Tylžský mír.

³¹ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 19–20.

³² BARNETT, s. 169.

³³ MANFRED, s. 520.

3. Vpád Napoleona do Ruska až po bitvu u Borodina

Přes celou Evropu pochodovala vojska do Pruska a do Varšavského velkovévodství, kde byla shromaždiště před invazí. Napoleon zmobilizoval celkově asi 700.000 mužů, přičemž asi 600.000 jich mělo být zapojeno do samotného ruského tažení. Vojska pocházela z různých částí Evropy, z Francie, ze Švýcarska, Itálie, satelitních států Rýnského spolku, ilyrských provincií. Prusko a Rakousko byly vyzvány, aby rovněž vytvořily vlastní armádní sbory.³⁴

3.1 Napoleonova Velká armáda a ruská armáda

Grande Armée³⁵ představovala sice strašlivou sílu, ale měla také své slabiny, neboť kvantita převyšovala kvalitu.³⁶ Měla asi 450.000 mužů a 1.146 děl a tvořila hlavní údernou sílu. Dávno již ale nebyla ideově stmelena myšlenkami revoluce, ale stala se nadnárodní, neboť byla tvořena jednotkami téměř ze všech států Evropy, protože podle odhadů v ní bylo asi pouze 125.000 rodilých Francouzů. Armáda byla nejen směsicí různých jazyků, zvyků a řádů, ale současně mnoho z jejích vojáků bylo odvedeno nedobrovolně a mnoho z nich v podstatě bojovalo proti zájmům svého národa na straně uzurpátora.³⁷ O počtu vojáků Velké armády, která vstoupila přes řeku Němen do Ruska, existuje několik odlišných údajů, většinou se hovoří o počtu mezi 400.000 až 470.000. Základem Napoleonovy armády bylo kolem 380.000 mužů, na severním a jižním křídle pak bylo dalších asi 60.000 až 65.000 mužů.³⁸ Naproti tomu ruská armáda byla známá svou tvrdošíjností a sebeobětováním již z bojů uskutečněných v letech 1805 nebo 1807. Navíc prošla zásadními změnami, které vylepšily úroveň výcviku, její strukturu i taktiku boje. Významný podíl na těchto změnách, částečně převzatých od francouzské armády měl ruský ministr války Barclay de Tolly. Tato armáda nejenže byla na válku připravena lépe než kdy předtím, ale současně toužila odčinit předešlé porážky.³⁹ Jiří

³⁴ BARNETT, s. 166.

³⁵ Tento název pro francouzskou armádu byl zaveden roku 1805 a znamenal, že imperiální armády vytvořily jediný celek a vydaly na velké tažení.

³⁶ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 25.

³⁷ Tamtéž, s. 28.

³⁸ TARLE, Jevgenij. *Napoleonovo tažení na Rus 1812*. Praha: Naše vojsko, 1950, s.48–49.

³⁹ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 29.

Kovařík k tomu ve své knize *Napoleonova tažení III, Proti všem přímo říká: „A co bylo možná ještě důležitější – ruská vojska nyní bude ovládat silná jednotící a zapalující myšlenka. Budou bránit vlast, cara a Boha!“*⁴⁰ Ačkoliv byla ruská armáda vesměs negramotná, disponovali ruští vojáci jedinečnými vlastnostmi. Nejenže se spokojili s velmi chabými přiděli a špatnými podmínkami, ale současně prokazovali neskutečnou loajalitu carovi, svému náboženství i důstojníkům.⁴¹ Pokud jde o vlastní počty ruské armády, tak jejich regulérní armáda čítala 500.000 mužů, možná dokonce až 800.000 mužů. K okamžité dispozici však měli mnohem menší počet vojáků. Pod velením ministra války Barclaye de Tolly byla 1. západní armáda, která čítala asi 127.000 mužů a hlídala tok Němenu. Pod velením knížete Bagrationa byla 2. západní armáda o síle 48.000 až 60.000 mužů, která byla ve středu. 3. západní armáda pod velením hraběte Tormasova o síle 45.000 mužů byla na jihu. Ostatní jednotky, které se mimo jiné nacházely ve Finsku, na Krymu či na Kavkaze, nebyly prozatím k dispozici.⁴²

3.2 Od Němenu ke Smolensku

Napoleon sepsal dne 22. června 1812 provolání k Velké armádě, které bylo současně vyhlášením války Rusku. Mělo následující znění: *„Vojáci! Druhá polská válka začala. První skončila u Friendlandu a Tylže. V Tylži Rusko přísahalo Francii věčné spolenectví a Anglii válku. Dnes své přísahy pošlapává. Bez vysvětlení ponechává podivné požadavky, aby se francouzští orlové stáhli za Rýn a vydali jim své spojence na milost. Rusko se dalo osudovou cestou, jeho sudba se tedy musí naplnit. Myslí si o nás, že jsme zdegenerovali? Že bychom už nebyli vojáky od Slavkova? Nutí nás volit mezi hanbou a válkou; o volbě nemůže být pochyb! Vyražme tedy vpřed, překročme Němen, vnesme na jeho území válku. Druhá polská válka bude stejně vítězná jako první, uzavřený mír však bude obsahovat záruky. Skoncuje s neblahým vlivem, který má Rusko už padesát let na evropské záležitosti.“*⁴³ Přes řeku Němen postavila armáda tři mosty, přičemž poslední z nich byl dokončen kolem půlnoci z 23. na 24. června.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ HAYTHORNTHTWAITE, Philip. *Ruská armáda za napoleonských válek 1799–1814*. Brno: Computer Press, 2009, s. 5.

⁴² JŮN, s. 137.

⁴³ KOVAŘÍK, Jiří. *1812 Napoleonovo ruské tažení*. Praha: Hart, 2001, s. 54.

Následně vydal Napoleon rozkaz k přechodu.⁴⁴ Tím v ranních hodinách 24. června 1812 začalo Napoleonovo krvavé tažení do Ruska. Armáda vstupovala do Ruska čtyřmi proudy, po třech nově vybudovaných a jednom starém mostě nepřetržitě až do 27. června 1812.⁴⁵ Ale již 24. června v šest hodin ráno obsadily jezdecké předvoje Francouzů a Poláků zcela bez boje město Kovno.⁴⁶

Car Alexandr se pozdě večer 24. června dozvěděl o tom, že Napoleon překročil ruské hranice. Pobýval v tu dobu v Zakretě u Vilna v domě generála Bennigseny, kde se pořádal ples na jeho počest. Ihned začal jednat. Nejprve sepsal rozkaz pro vojska a poté k Napoleonovi poslal ministra policie Balašova s jeho osobním poselstvím.⁴⁷ V rozkazu pro vojáky mimo jiné stálo: „*Vojáci! Vy bráníte víru, svobodu, vlast. Já to vše hájím spolu s vámi. Trest Boží na toho, kdo začal.*“⁴⁸ Sám poté spěchal do Vilna, kde se nacházel velitel 1. západní armády Barclay de Tolly. Bylo potřeba vyřešit otázku taktiky. Pro případ konfliktu s Napoleonem bylo připraveno několik plánů.⁴⁹

Po návratu Balašova od Napoleona bylo jasné, že o válce je definitivně rozhodnuto. Car se rozhodl, že nevydá žádný slavnostní manifest o válce, pouze v rozkaze vojsku ze dne 25. června 1812 oznámil, že Napoleon vtrhl do Ruska a válka začala.⁵⁰ Vzhledem k tomu, že Napoleonova vojska v čele s jezdeckým sborem Murata postupovala na Vilno, byl nařízen ústup ruských sil do opevněného tábora v Drisse.⁵¹ Tento opevněný tábor v městečku Drissa na řece Dvině nechal vybudovat Alexandr na radu generála von Phulla. Generál von Phull pocházející z Pruska byl Alexandrův učitel taktiky a strategie. Navrhoval vedení obranné války založené na dvou oddělených armádách, z nichž jedna by působila a blokovala nepřítele čelně a druhá by operovala po jeho boku.⁵² Zatímco většina velení ruské armády tento plán považovala za nesmyslný a netaktický, Alexandr byl ještě v počátku války přesvědčen o jeho užitečnosti. Generál Barclay de Tolly navrhoval ústup, který by zamezil bitvě hned na

⁴⁴ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 53.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ KOVAŘÍK, *1812*, s. 17.

⁴⁷ Tamtéž, s. 65.

⁴⁸ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 37

⁴⁹ KOVAŘÍK, *1812*, s. 65.

⁵⁰ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 62.

⁵¹ Tamtéž, s. 63.

⁵² ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration*. Třebíč: Akcent, 2010, s. 345–346.

hranicích.⁵³ Nechtěl se bránit francouzské armádě v táboře u Drissy. Bylo ovšem nutné o tomto taktickém kroku přesvědčit cara. Ten nakonec souhlasil s ústupem na Vitebsk.⁵⁴

Na tomto místě se je třeba zmínit o tom, že v úvodu války byla ruská armáda mj. determinována tím, že nebyla zcela dobře organizovaná a panoval v ní určitý chaos způsobený tím, že jednotlivé armády byly nedostatečně koordinovány, neboť jejich velitelé operovali zcela samostatně. Generál von Phull, který byl považován za velmi neschopného, tuto roztržitost velení završoval; naštěstí však byl již v počátku tažení odstraněn z carovy blízkosti a většinu pravomocí byla v rukou schopného generála Barclaye de Tolly.⁵⁵ S ohledem na nové rozkazy byly podniknuty kroky k co nejrychlejšímu ústupu z této oblasti. K carovu rozhodnutí přispělo zřejmě několik okolností, především však to, že ruská vojska byla v té době rozdrobena v prostoru asi 800 verst⁵⁶ a dále překvapující zjištění, že francouzská armáda je mnohem početnější než se předpokládalo. Ačkoliv původní záměr byl vést válku ofenzivní, s ohledem na všechny uvedené okolnosti bylo rozhodnuto o ústupu.⁵⁷ A tak 1. západní armáda vedená Barclayem de Tolly, která se nacházela v prostoru mezi Kovnem a Vilnem, i 2. západní armáda vedená Bagrationem začaly ustupovat do vnitrozemí. Barclay de Tolly na Vitebsk a Bagration na Minsk. Hlavním úkolem bylo spojení obou armád.⁵⁸ Tyto armády tvořily hlavní síly, ovšem v prostoru Volyně se nacházela ještě 3. záložní armáda generála Tormasova, která měla za úkol krýt cesty na Kyjev.⁵⁹

Barclay s carem, celým vojskem i zásobami již 16. července opustil drisský tábor a vydal se směrem na Vitebsk. Při zastávce v Polocku se pak car k velké úlevě všech rozhodl, že armádu opustí. Nebyl dobrý vojenský stratég, jednoduše řečeno byl v tomto ohledu velmi neschopný. Bylo tedy zapotřebí dostat jej co nejrychleji od armády. Velkou zásluhu na tom měl státní sekretář Šiškov a také sestra Alexandra, Kateřina Pavlovna.⁶⁰

⁵³ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 64–66.

⁵⁴ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 37.

⁵⁵ JÚN, s. 138.

⁵⁶ Stará ruská délková míra, asi 1,07 km.

⁵⁷ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 64–66.

⁵⁸ MANFRED, s. 526.

⁵⁹ ELBL, s. 347.

⁶⁰ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 70–72.

Zatímco Barclay během deseti parných červencových dnů ustupoval přes Polock na Vitebsk, dozvídal se, že Napoleon s armádou postupuje stejným směrem. Barclay měl k dispozici asi 75.000 mužů, neboť 25.000 jich přidělil Wittgensteinovi k ochraně cesty na Petrohrad. Město, kde sídlila celá carská rodina, bylo nutno bránit, neboť tímto směrem postupoval maršál Oudinot, který se měl dle Napoleonova plánu spojit s Macdonaldem. Ten ovšem nedůvěřoval Bavorům a Vestfalcům ve svém sboru, zůstal v nečinnosti a Oudinota nepodpořil. 30. července se Oudinot a Wittgensteinem střetli a oslabený Oudinot prohrál. Napoleon byl s tímto vývojem velmi nespokojen, protože bylo jasné, že od obou maršálů na severu nemůže očekávat pomoc. Podle odhadů Napoleonovy hlavní síly čítaly kolem 150.000 až 200.000 mužů. Mezitím obě ruské hlavní armády odděleně ustupovaly k Vitebsku a Mogilevu. To ovšem bylo vzhledem k počasí, nedostatku vody a jídla i špatné lékařské péči, velmi obtížné.⁶¹

Francouzská armáda postupovala do nitra Ruska v šíři asi 200 kilometrů ve třech směrech, a to na Tormasova, Barclaye a Bagrationa. Napoleon byl nespokojený, že se mu protivník nepostavil, neboť hlavní síly, které postupovaly za 1. západní armádou, prošly Kovnem a přitom stále narážely jen na kozáky či zadní voje.⁶² Přestože Napoleon neměl promyšlenou přesnou strategii celého tažení, dobře věděl, že musí využít obrovské, drtivé převahy svých ozbrojených sil, jež měl na počátku tažení, a proto musí ruské armádě co nejdříve vnutit generální bitvu, která by ji zničila a zlomila odpor Rusů.⁶³

Dne 28. června 1812 vstoupil Napoleon do Vilna, kde dle jeho předpokladu mělo dojít k bitvě. Za pět dnů postoupil o 100 kilometrů a nedosáhl téměř žádného strategického výsledku. Vojáci byli naprosto vyčerpaní, neboť nebyli zvyklí na drsné ruské klima a navíc je místo bitvy čekal vyčerpávající pochod. Velmi citelné byly také ztráty koní, hovoří se o tom, že mezi Kovnem a Vilnem jich zůstalo ležet mrtvých až 8.000.⁶⁴ Napoleon se ve Vilně zdržel od 28. června do 16. července 1812, neboť zde musel nejdříve vyřídit několik neodkladných záležitostí týkajících se zavedení pořádku v Litvě. Rovněž sledoval zhoršující se situaci ve Španělsku a v neposlední řadě musel

⁶¹ Tamtéž, s. 81–87.

⁶² KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 37–38.

⁶³ MANFRED, s. 526.

⁶⁴ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 18.

zajistit dodávky jídla a krmiva pro koně. Stále více si uvědomoval obtíže, které jeho armádě působilo ponebí ve spojení s velmi špatným stavem ruských cest.⁶⁵

Tarle uvádí, že dle vojenského historika Jominiho, který se účastnil tažení jako brigádní generál napoleonské armády, bylo osudovou chybou Napoleona, že zůstal ve Vilně tak dlouhou dobu. Pokud by pokračoval co nejrychleji směrem na Minsk, mohl dohonit a zničit Bagrationovu armádu.⁶⁶ Alfred Z. Manfred, dospěl ve svém díle *Napoleon Bonaparte* k závěru, že za rozhodnutím zůstat ve Vilně stály zejména špatné politické úvahy Napoleona. Chybně si vyložil příjezd generála Balašova a považoval jej za snahu cara Alexandra vyjednávat o míru, zatímco z Alexandrovky strany to byl jen manévr.⁶⁷ Naopak podle Correlli Barnetta byly hlavním důvodem pobytu ve Vilně problémy se zásobováním.⁶⁸

Během pobytu ve Vilně musel Napoleon promyslet postup proti oběma hlavním ruským armádám, tedy Barclayově a Bagrationově.⁶⁹ Napoleon se hned na počátku tažení snažil obě armády obejít z různých stran, rozdělit je a jednu po druhé zničit. To se mu však nepodařilo a obě ruské armády se spojily u Smolensku.⁷⁰ 1. západní armáda vedená Barclayem de Tolly ustupovala směrem k Vitebsku, kde bylo naplánováno spojení s 2. západní armádou vedenou knížetem Bagrationem a obrana města. Při vyčkávání, zda se Bagrationovi podaří se k němu připojit, zjistil Barclay de Tolly, že francouzská armáda je od něj vzdálená pouhých 60 verst, tedy dva dny pochodu.⁷¹ Barclay potřeboval získat čas, a tak vyslal proti francouzskému předvoji 4. pěší sbor pod velením hraběte Ostermanna-Tolstého. Ten se 25. července střetl u Ostrovna s jezdeckým sborem generála Murata. Před porážkou jej zachránila posila pod vedením generála Konovnicyna, která dorazila 26. července ráno. Jejich hlavním úkolem bylo zdržet francouzskou armádu, aby generál Bagration měl čas přivést svou armádu k Vitebsku, kde měl Barclay v úmyslu svést rozhodující bitvu. Ruské jednotky poté ustupovaly pod náporem Francouzů až téměř k Vitebsku, k řece Lučose a spojily se

⁶⁵ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 87–88.

⁶⁶ Tamtéž, s. 88.

⁶⁷ MANFRED, s. 523.

⁶⁸ BARNETT, s. 170.

⁶⁹ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 93.

⁷⁰ MANFRED, s. 526.

⁷¹ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 48.

s jádrem Barclayovy armády. Jediným úkolem sboru Ostermannova a Konovnicynova bylo získat pro velitele obou ruských armád čas.⁷²

Brzy ráno 27. července dorazil k Barclayovi kurýr se zprávou, že se Bagrationovi nepodařilo probít přes Mogilev, a že maršál Davout táhne ke Smolensku. Barclay se rozhodl k ústupu, protože bylo víc než jasné, že bitva u Vitebska by znamenala s největší pravděpodobností zničení celé armády. Ruská armáda ještě v noci 27. července v tichosti opustila tábor a vydala se směrem na Smolensk. Napoleon neměl pochybnosti o tom, že u Vitebsku svede rozhodující bitvu, kterou naplánoval na 28. července. Ovšem téhož dne brzy ráno dostal zprávu od Murata, že Barclay v noci odtáhl.⁷³ Mezitím se 2. západní armáda v čele s Bagrationem snažila o spojení s 1. západní armádou, a to dle carova rozkazu, ve kterém byl pokyn k dalšímu pochodu na Smolensk. Nepodařilo se mu probít k Mogilevu poté, co se střetl s Davoutovými jednotkami u Saltanovky. Bylo nutné nalézt jinou cestu ke spojení s 1. západní armádou. Ta vedla oklikou přes Mstislav a Černikov. Velmi důmyslnou strategií se Bagrationovi podařilo oklamat Davouta, překročit se svou armádou Dněpr a pochodem přes Mstislav se poté spojit s Barclayovou armádou. Tento ústup je považován za jeden z nejdůležitějších momentů války, neboť Bagration dokázal překazit Napoleonovy plány na zničení jeho armády. Právě na základě těchto událostí si Napoleon uvědomil, že spojení ruských armád již nedokáže zabránit.⁷⁴

Francouzská armáda bez jakéhokoliv odporu vstoupila do Vitebsku. Zažila ale velké zklamání a rozčarování, neboť město bylo téměř liduprázdné. Napoleon nemohl uvěřit, že Barclay se opět vyhnul střetu. Jezdecký průzkum několik hodin sledoval stopy, aniž zjistil, kterým směrem ustoupila hlavní síla ruské armády.⁷⁵ Celá situace se začala velmi komplikovat a této skutečnosti si byl Napoleon dobře vědom. Bylo nesnesitelné parno, docházely zásoby a zejména voda. To vše ztěžovalo činnost pátracích oddílů, které měly zjistit, kam směřuje ruská armáda. Napoleon velmi pečlivě zvažoval další postup, byl si vědom rizika, pokud bude pronásledovat ruskou armádu dále do vnitrozemí. Jeho nejbližší důvěrníci se vyslovovali proti další ofenzivě a dalšímu postupu, a to zejména s ohledem na již tak velmi špatné zásobování jídlem i

⁷² TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 98–101.

⁷³ Tamtéž, s. 101–104.

⁷⁴ ELBL, s. 382–389.

⁷⁵ KOVAŘÍK, *1812*, s. 101

krmivem pro koně. Napoleon si dobře uvědomoval pravdivost těchto argumentů a dokonce nahlas připustil myšlenku, že by byl ochoten jednat s carem Alexandrem o míru.⁷⁶ Zůstal ve Vitebsku dva týdny a zvažoval další postup, nevěděl, k čemu se má odhodlat. Dokonce uvažoval o rozpoutání rolnické revolty, od tohoto záměru však nakonec upustil.⁷⁷ Někteří velitelé na něj naléhali, aby ve Vitebsku tažení ukončil, a zdá se, že Napoleon tuto variantu zvažoval. Musel však brát v potaz i další aspekty, zejména politické. Věděl příliš dobře, že Evropa a jeho spojenci, o jejichž loajalitě si příliš iluzí nedělal, by mohli ukončení tažení bez jasného vítězství využít ve svůj prospěch.

Lze tedy shrnout, že poté co se Napoleonovi nepodařilo vnutit Rusům boj hned na počátku tažení, snažil se jejich obě armády obejít z různých stran, rozdělit je a jednu po druhé zničit. Ani to se mu však nepodařilo a obě ruské armády se spojily u Smolenska, a to dne 3. srpna.⁷⁸ Napoleon stál před novým strategickým problémem. Během jeho předchozích tažení mu totiž protivníci přicházeli v ústretu při svých vlastních ofenzivních manévrech, čímž mu umožnili vybojovat ono jediné velké vítězství při jediné generální bitvě.⁷⁹ Napoleon se nakonec rozhodl k postupu do vnitrozemí a dne 12. srpna vyrazily z Vitebska směrem na východ první části armády a následujícího dne je následovala stará garda v čele s Napoleonem. Ten vstoupil do centrálního Ruska a mířil na Smolensk.⁸⁰

Rozhodl se, že nebude pronásledovat Barclayovu armádu. Jeho záměrem bylo obejít Smolensk obloukem až k Valutině Hoře a Prodičevu. Dostal by se tak do týla ruské armády, a pokud by Barclay začal Smolensk bránit, Napoleon by mu tímto manévrem uzavřel cestu na Moskvu. Tento jeho strategický plán byl historicky hodnocen rozporuplně. Sám Napoleon jej považoval za jeden ze svých nejlepších, pro pruského generála a významného válečného стратега Clausewitze byl nepochopitelný, zatímco ruský historik Buturlin jej obdivoval. Podstatné ovšem je, že tento plán

⁷⁶ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 104–114.

⁷⁷ MANFRED, s. 528.

⁷⁸ Tamtéž, s. 526.

⁷⁹ BARNETT, s. 171.

⁸⁰ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 104–114.

nakonec selhal.⁸¹ Tento grandiózní obchvat ztroskotal jednak na pevnosti ruského zadního voje, jednak na nepřesně provedených Napoleonových rozkazech.⁸²

3.3 Bitva u Smolenska

Ve dnech 14. a 15. srpna překročil Napoleon se svou armádou řeku Dněpr. Něverovskij, který se se svým oddílem nacházel na silnici vedoucí z Ljad do Smolenska, byl napaden maršálem Neyem a Muratem. Snažil se co nejvíce zadržet postup nepřítele, a to i za cenu velkých ztrát. Přesto mu nezbývalo nic jiného než pod tlakem minimálně pětinasobné přesily pomalu ustupovat ke Smolensku. Pod vlivem několika okolností se Barclay rozhodl předejít útoku na Smolensk a vyslal předvoj k Rudni. Jeho nerozhodnost způsobila, že armáda bez jakékoliv akce otálela na cestě mezi Rudní a Smolenskem. Po zprávě, že Něverovskij byl zatlačen ke Smolensku, byl donucen vrátit se zpět. Mezitím Bagration se svými muži chránil cestu na Dorogobuž. Ve chvíli, kdy se dozvěděl, že Napoleon hodlá obejít město od východoseverovýchodu, spěchal ihned zpět do Smolenska, aby zabránil jeho obsazení a odříznutí silnice na Moskvu. Obával se také, aby Barclay nevydal město bez boje.⁸³

Napoleon doufal, že 15. srpna dojde u Smolenska k rozhodující bitvě. Nepočítal ovšem s tím, že ruská armáda bude klást tak silný odpor.⁸⁴ Týž den se nevelké zbytky Něverovského oddílu, které byly Francouzi zatlačeny ke Smolensku, spojily se sborem Rajevského a byla jim svěřena obrana města. Mezitím ruská armáda započala ústup k Moskvě. Bez ohledu na to, že měl Rajevskij pouze asi 13.000 mužů a žádný rozkaz bránit město, rozhodl se pro obranu. 16. srpna se dozvěděl, že Bagration mu spěchá na pomoc, ale to už francouzská armáda stála před branami města. Ve stejnou dobu k městu mířil také Barclay. Napoleon měl jasný plán, zaútočit na město a současně jej obklíčit a zabránit tak ústupu Barclaye směrem na Moskvu. Brzy ráno 16. srpna začalo bombardování Smolenska a současně byl zahájen první útok. Přestože boj trval s různou

⁸¹ KOVAŘÍK, *1812*, s. 108–109.

⁸² JŮN, s. 139.

⁸³ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 115–118.

⁸⁴ MANFRED, s. 529.

intenzitou celý den, nepodařilo se Napoleonovi město obsadit.⁸⁵ Přes mohutnou dělostřeleckou palbu se Rusům podařilo udržet Malachovskou bránu, od níž vedla cesta k ovládnutí opačného břehu Dněpru, právě v těch místech, odkud vedla cesta na Moskvu. Napoleon si začínal uvědomovat, že toho dne se vítězství nedočká. Bez ohledu na dílčí úspěchy ruské obrany se situace ruské armády zhoršila a navíc se velmi zvýšila pravděpodobnost, že bude odříznuta cesta k Moskvě. Barclay se pod tíhou situace rozhodl, že armáda začne ustupovat směrem na Dorogobuží, na cestu k Moskvě a Smolensk vyklidí. Velmi dobře si uvědomoval, že tímto rozhodnutím ohrozí svou pověst i postavení, ale považoval tento strategický plán za nejlepší možné řešení.⁸⁶ Bagration trval na tom, aby armáda již nadále neustupovala, současně si ale uvědomoval, že Napoleon se pokusí odříznout ruskou armádu od ústupové cesty na Moskvu. To by pro tuto armádu znamenalo obklíčení a zřejmě i její zničení. Ráno 17. srpna bylo na francouzské straně přichystáno vše k bitvě a současně vše nasvědčovalo tomu, že Barclay se rozhodl před Smolenskem bojovat. Na předměstí Smolenska vyrazily ruské pluky o síle asi 12.000 mužů. Dochturovovy divize vystřídal sbor Rajevského a sváděly již kolem osmé hodiny ranní tuhé boje s Neyovými vojáky. Dochturov dostal rozkaz bránit město za každou cenu.⁸⁷ Večer 17. srpna dobyl maršál Ney Sanktpetěrburské předměstí, a proto se Konovnicyn i Evžen Württemberský museli stáhnout za městské hradby.⁸⁸ Poté, co Rajevského sbor utrpěl velmi citelné ztráty, a vystřídal ho sbor Dochturovův, boj pokračoval s takovou intenzitou, že začaly hořet některé části města. V noci ze 17. na 18. srpna dělostřelecká palba a požáry zesílily a Barclay nařídil vyhodit do povětří prachárny a ustoupit z města. Věděl, že jej Napoleon chce přinutit k rozhodující bitvě, a současně si moc dobře uvědomoval, že by to za těchto okolností znamenalo jediné - porážku a naprostou zkázu armády.⁸⁹ Navíc stále více hrozilo, že bude odříznuta cesta k Moskvě. Barclay dobře věděl, že toto jeho rozhodnutí se setká s velkým odporem, a to zejména u Bagrationa. Přesto zůstal neoblomný, i když mu bylo jasné, že dává v sázku své postavení. Město hořelo, projíždějící kozáci vyzývali obyvatelstvo k evakuaci. Ruská armáda se dle rozkazu

⁸⁵ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 118–120.

⁸⁶ KOVAŘÍK, *1812*, s. 117.

⁸⁷ ELBL, s. 399.

⁸⁸ Tamtéž, s. 403.

⁸⁹ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 118–120.

stahovala po silnici na východ k Dorogobuži.⁹⁰ Generál Bagration byl pobouřen, když se dozvěděl o ústupu armády z města, a jen se prohloubila už tak obrovská nevraživost mezi oběma generály. Měl za to, že byla příliš zbytečně opuštěna velmi výhodná pozice, a to za situace, kdy ruští vojáci při obraně města dokázali téměř nemožné: bránit město několik dnů proti velké početní převaze.⁹¹

Smolensk byl téměř zničen, z 15.000 obyvatel jich po obsazení Francouzi zbylo jen asi 1.000. Většinou zahynuli, utekli nebo se přidali k ustupující ruské armádě. Pohled na zničené město byl hrůzný i pro otrlé vojáky.⁹² *„Předměstí v plamenech, hustý různobarevný dým, šarlatová záře na obloze, třeskot vybuchujících granátů, dunění děl, prudká palba z pušek, víření bubnů, nářek a sténání starců, žen a dětí, lid vrhající se na kolena s rukama vzpínajícíma k nebesům, to vše se ukazovalo našim očím, pronikalo v náš sluch a drásalo naše srdce.“*, vyprávěl očitý svědek Ivan Maslov.⁹³

3.4 Ústup k Borodinu

Brzy ráno 19. srpna se maršál Ney od zvěďů dozvěděl, že ruská armáda ze Smolenska ustupuje po moskevské silnici. Okamžitě je začal pronásledovat a u Valutiny Hory došlo ke střetu s ruským zadním vojem, který trval celý den. Ještě v noci pak ruská armáda pokračovala v ústupu na východ.⁹⁴ Sbor maršála Junota, který dostal za úkol obejít Smolensk a zabránit tak spojení obou hlavních ruských armád na moskevské silnici, svůj úkol nedokázal splnit. Když přešel Dněpr, nechal ve vesnici Preobraženskoje hlídky a vojsku dal oddech. Podle Bagrationova plánu byly hlídky napadeny Rusy a hlavní síly Junotova sboru pak blokovány v bitvě u vesnice Siňavina. Ve chvíli, kdy se Junotovi podařilo dostat se bažinami na moskevskou silnici, spojené ruské armády již pochodovaly k Dorogobuži.⁹⁵

Obratným manévrováním dokázal Barclay unikat Napoleonovi a postupně jej vtahovat stále hlouběji do centra země, a přitom u něj nedocházelo k žádným

⁹⁰ KOVAŘÍK, 1812, s. 117–118.

⁹¹ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 124–126.

⁹² Tamtéž, s. 120.

⁹³ ELBL, s. 400.

⁹⁴ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 126.

⁹⁵ Tamtéž, s. 127.

podstatným ztrátám a naopak způsoboval ztráty Napoleonovi. Komunikační linie francouzské armády se protahovaly, a tím docházelo ke ztížení zásobování, narušení komunikace apod.⁹⁶

Napoleon nebyl spokojen s výsledkem smolenské operace, přestože se mu podařilo obsadit město. Bylo mu jasné, že je třeba pokračovat dále na východ, na Moskvu, neboť dosud nebyla svedena rozhodující bitva, kterou stále očekával. Upustil od záměru zůstat ve Smolensku, přes zimu zkonsolidovat armádu a na jaře vyrazit směrem na Petrohrad či Moskvu, tedy rozdělit tažení na dvě etapy. Uvědomoval si, že postup bude stále těžší, a to zejména za situace, kdy ruská armáda na ústupu zcela pustoší okolní krajinu.⁹⁷ Ta zatím postupovala na východ a před Dorogobuží se zastavila, neboť právě zde vybral plukovník Karl von Toll vhodné místo, kde by mohla být svedena bitva. Barclay si velmi dobře uvědomoval, že pokud nemá Moskva padnout, musí být tato bitva svedena. Napoleon mezitím ve Smolensku očekával zprávy od Muratova předvoje. Když zjistil, že se ruská armáda zastavila a připravuje se na boj, definitivně se rozhodl pokračovat v pochodu na Moskvu. K jeho rozhodnutí zřejmě přispěly i poměrně dobré zprávy o situaci na jižní a severní frontě. Na jihu se spojené sbory pod vedením knížete Schwarzenberga ubránily 3. západní armádě a 11. srpna ji u Gorodečna a Poddubna porazily. Na severu pak francouzské sbory ubránily město Polock proti ofenzivě hraběte Wittgensteina. Také na nejsevernější části fronty se zdála být situace dobrá, neboť maršál Macdonald se blížil k Rize.⁹⁸

Francouzská armáda vyrazila ze 24. na 25. srpna ze Smolenska, ovšem ruská armáda již v Dorogobuží nebyla. Na nátlak Bagrationa, který považoval postavení své armády za řekou Užou za nebezpečné, dal Barclay rozkaz k ústupu. Vzhledem k tomu, že s dalším vybraným místem nebyl spokojen Barclay, stáhla se ruská armáda v noci z 24. na 25. srpna dále na Vjazmu a Carevo Zajmišč.⁹⁹

Car, který byl již delší dobu nespokojen s průběhem války a zejména s tím, že ruská armáda stále ustupuje do vnitrozemí, jmenoval za této situace vrchním velitelem ruských vojsk generála Kutuzova. K jeho rozhodnutí zřejmě přispěla stále větší

⁹⁶ KOVAŘÍK, Jiří. *Orlové Napoleonovy armády*. Třebíč: Akcent, 1999, s. 190.

⁹⁷ TARLE, *Napoleon*, s. 267–268.

⁹⁸ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 87.

⁹⁹ ELBL, s. 409.

nevraživost mezi veliteli 1. a 2. západní armády, Barclayem a Bagrationem. Domníval se, že je nutné, aby armáda měla jednoho vrchního velitele, neboť armáda byla stále více nespokojená a docházelo k jejímu rozkladu. Zejména po pádu Smolenska a následném ústupu se vztahy velmi vyostřily.¹⁰⁰

Kutuzov se stejně jako Barclay domníval, že neustálé zatahování Napoleona do nitra země jeho armádu vyčerpá a zničí. Současně mu bylo jasné, že v této taktice nemůže nadále pokračovat a vydat Moskvu nepříteli bez boje. Přestože považoval takovou bitvu strategicky za zcela zbytečnou, rozhodl se, že ji svede, neboť politicky byla nevyhnutelná.¹⁰¹ 29. srpna dojel Kutuzov do Gžatsku, kde byla budována opevnění pro nadcházející bitvu a poté zamířil do Careva Zajmišče, kde byly soustředěny hlavní síly ruské armády. Nic nenasvědčovalo tomu, že hodlal strategické plány nějak měnit. Ovšem již druhý den 30. srpna nařídil ústup směrem k Moskvě.¹⁰²

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 412–413.

¹⁰¹ TARLE, *Napoleon*, s. 270–271.

¹⁰² KOVARÍK, *1812*, s. 167.

4. Bitva u Borodina a vstup Napoleona do Moskvy

Samotná bitva u Borodina byla jednou z nejkrvavějších bitev ve světových dějinách, a to díky Napoleonovu masivnímu nasazení dělostřelectva, které nemělo obdoby ve srovnání s žádnou dosavadní bitvou napoleonské éry. Smutný primát nejkrvavější bitvy v dějinách si bitva ponechala ještě jedno celé století, až do 1. světové války.

4.1 Bitva u Borodina

Ruská armáda čítala asi 112.000 mužů a 640 děl. Pravému křídlu a středu armády velel Barclay de Tolly, levému křídlu velel Bagration. Francouzská armáda čítala asi 130.000 mužů a 587 děl, a to dle výpočtu účastníka události Clausewitze.

Úvodem popisu vlastní bitvy u Borodina je třeba se nejprve seznámit s geografickým uspořádáním, které významným způsobem zasáhlo do přípravy bitvy, vlastní strategie a samozřejmě i průběhu bitvy. Ruská obranná linie měřila asi 8 kilometrů, opírala se pravým křídlem o výšiny nad dolním tokem říčky Koloči, levým o lesy u vesničky Utica. Hlavní část obranné linie kopírovala kopce nad potokem Semenovka a jeho přítoky. Vzhledem k nedostatku vegetace, kamenitopísčitému povrchu a četným roklím neměl útočník příliš možností jak útok vést. Byl prostředím velmi limitován při výběru útoku.¹⁰³

Vzhledem k tomu, že Napoleon nutně potřeboval svést rozhodující bitvu, která by mu umožnila ukončit tažení a začít vyjednávat o míru, odmítl plán maršála Davouta na boční obchvat, protože se obával, že by tento taktický manévr mohl přimět ruskou armádu k ústupu. Rozhodl se proto pro čelní střet.¹⁰⁴ Napoleon byl při plánování útoku limitován jednak nedostatečnými informacemi o postavení ruského vojska a dále i nevyhovujícími mapami. Kartografická nedostatečnost vlastně provázela Napoleona po celou dobu tažení. Poprvé byl také Napoleon nucen vést útok proti nepříteli opevněnému v statických a hustě obsazených pozicích. Dosavadních vítězství dosáhl v

¹⁰³ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 105.

¹⁰⁴ BRUCE, Robert B.; DICKIE, Ian; KILEZ, Kevin; PAVKOVIC, Michael F.; SCHNEID, Frederick C. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792 – 1815*. Praha: DEUS, 2008, s. 103.

minulosti především díky svému pohotovému myšlení a obratnému manévrování během bitvy.¹⁰⁵

První útok vedl Napoleon nejprve na pravé křídlo ruské armády, až došlo k obsazení vesnice Borodino, za cenu velkých ztrát na obou stranách. Současně však vedl Napoleon masivní útok i na levé křídlo ruské armády, tedy na část vedenou Bagrationem, který se opevnil u semenovského výmolu. Vzhledem k nedostatku času nebylo levé křídlo dostatečně opevněno, nicméně díky nezměrnému nasazení se dařilo útoky odrážet. Napoleon byl nucen zesílit ofenzivu dělostřeleckou palbou za současných výpadů samotných vojáků. Napoleon nakonec vydal rozkaz k všeobecnému útoku, což Bagration však včas odhalil a rozhodl se pro vlastní bodákový útok.¹⁰⁶ Při něm však Bagration utrpěl zranění, byl zasažen střepinou a odnesen z bitvy. Vojáci jej pokládali za mrtvého, a to zasáhlo levé křídlo armády natolik, že došlo k panice a zmatkům, některé jednotky musely být dokonce staženy a znovu uspořádány. Bagration nakonec svým zraněním podlehl 24. září.¹⁰⁷

Hlavním cílem bitvy u Borodina se staly fleše (flèches) a Velká reduta, což byla opevnění ve středu ruských linií.¹⁰⁸ Po urputných bojích se nakonec Francouzům podařilo Tři fleše, někdy také označované jako semenovská opevnění, dobýt, když Konovnicyn byl nucen je vyklidit a stáhnout se směrem na vesnici Semenovskoje. Dobytí Tří fleší ve zprávě carovi bylo pak vysvětleno zraněním Bagrationa, který sedm útoků odrazil a právě po osmém je francouzská armáda dobyla a obsadila.¹⁰⁹

Po dobytí Tří fleší přemístil Napoleon svoji dělostřeleckou divizi právě na toto opevnění, což mu umožnilo dělostřeleckou palbu na střed ruské armády. Ve středu armády se nacházela baterie Rajevského, kterou Francouzi nazývali Velkou redutou, a kterou bylo nutno překonat. Právě útok na tento střed ruské armády je považován za druhou fázi bitvy. Rajevského baterie se ocitla pod těžkou dělostřeleckou palbou jednak ze strany od semenovských opevnění, jednak z pravého křídla francouzské armády. Ve snaze co nejrychleji baterii dobýt a uspíšit porážku Rusů nařídil Napoleon jezdecký útok na pěchotu hraněte Ostermanna. Obrana však byla natolik silná, že se podařilo útok

¹⁰⁵ BARNETT, s. 175.

¹⁰⁶ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 155–158.

¹⁰⁷ KOVAŘÍK, *1812*, s. 200.

¹⁰⁸ BRUCE, DICKIE, KILEY, PAVKOVIC, SCHNEID, s. 110.

¹⁰⁹ ELBL, s. 437.

zastavit a Francouze zatlačit. Ihned na to začal všeobecný úspěšný útok na Rajeviského baterii. Ačkoli ji Napoleon dobyl, nevedlo to k očekávanému výsledku, neboť samotná ruská armáda stihla v pořádku ustoupit. Dobytí Rajeviského baterie bylo vlastně poslední významnou akcí bitvy u Borodina. Ruská armáda ustoupila, přitom opětovala dělostřeleckou palbu, která pokračovala z obou stran až do večerních hodin. Ztráty na obou stranách byly značné, ruské řady prořídly asi o polovinu, francouzské asi o jednu čtvrtinu až o jednu třetinu.¹¹⁰

Pád Velké reduty - Rajeviského baterie - byl konečným obratem v bitvě. Napoleon se rozhodoval, zda má nasadit na další boje císařskou gardu, vedenou maršálem Lefébvreem, jejíž jednotky čítaly v době tažení přes 40.000 mužů. Nakonec od tohoto plánu upustil, neboť to byly jediné nedotčené zálohy, které měl. Obával se případných velkých ztrát ve svých elitních jednotkách.¹¹¹ Je pravděpodobné, že by ruskou armádu tímto manévrem zničil. Zcela vyčerpaná francouzská armáda strávila noc tam, kde právě zastavila, a situace se nevyvíjela právě příznivě, vše nasvědčovala tomu, že útok bude muset druhý den pokračovat.¹¹²

Rusové se rozhodně nepovažovali za poražené a byli přesvědčeni, že v ranních hodinách následujícího dne započne jejich ofenziva.¹¹³ V tomto směru také Kutuzov vydal ještě v průběhu bitvy rozkaz Barclayovi, jehož součástí bylo to, aby Barclay ustoupil o 1000 stop a během ústupu, pokud Napoleon nebude dále útočit, nebudou se Rusové bít. Barclay nebyl tímto rozkazem nadšen, domníval se, že lze do plánovaného protiútoků nastoupit ještě týž večer, neboť druhý den by to již vzhledem k únavě bylo nemožné. Během noci však zjistili, jaké ztráty ve skutečnosti utrpěli, a proto se generál Kutuzov rozhodl ustoupit od Borodina přímo po moskevské silnici, směrem na Možajsk.¹¹⁴ Tarle považuje tento ústup za geniálně vymyšlený a dobře provedený pochodový manévr.¹¹⁵

Napoleon nedosáhl tolik očekávaného rozhodujícího vítězství, přestože ovládl bojiště a dobyl klíčové body ruské obrany. Ruské armádě způsobil těžké ztráty, ale

¹¹⁰ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 160–166.

¹¹¹ WINTR, Stanislav. *Napoleon Bonaparte, jeho maršálové a ministři*. Praha: Libri, 2009, s. 125–126.

¹¹² BARNETT, s. 176.

¹¹³ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s.167–169.

¹¹⁴ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 148.

¹¹⁵ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 169.

nepodařilo se ji zničit. Nesporné je, že byla oslabena, což ovšem nebránilo jejímu organizovanému ústupu.¹¹⁶

Při pohledu na bitvu u Borodina a její průběh, jakožto i na odchod Rusů vyvstává otázka, jak vlastně celá bitva dopadla. Zda dosáhl vítězství Napoleon tím, že donutil Rusy k ústupu, Kutuzov tím, že ústupem zabránil Napoleonovi dosáhnout vítězství v jediné bitvě, což byla dosavadní Napoleonova strategie, či zda skončila de facto nerozhodně. V podstatě všechny tři tyto závěry lze považovat za správné. Bitva u Borodina (pro Francouze bitva u Moskvy- Bataille de Moscova) rozhodně neznamenal vítězství Napoleona a jeho tažení tak muselo pokračovat. Nejednalo se ani o vítězství Kutuzova na bitevním poli a z tohoto vojenského pohledu se tak jednalo vlastně o remízu a nic neřešící bitvu. Ač tato bitva neřešila nic vojensky, měla velký morální vliv a dopad na celý další vývoj. Do té doby neporažený Napoleon dosahující vítězství vždy jedinou generální bitvou byl ruskými vojsky odražen, což nutně vedlo k posílení morálky ruských vojáků, kteří se jako první dokázali Napoleonovi ubránit a jeho ofenzívu odrazit. Význam této bitvy tak byl pro budoucnost spíše psychologický.

4.2 Od Borodina po Moskvu

Kutuzov s ruskou armádou ustupoval k Moskvě přes Možajsk. Nesnažil se nijak ústup utajit, dával přednost organizaci a klidu před panikou a chaosem. Napoleon se nevydal pronásledovat protivníka ihned, ale vyčkal až do 9. září, kdy ve dvou proudech po Staré i Nové silnici se vydal za Rusy. Ještě téhož dne velitel Murat zaútočil se svým vojskem na Možajsk s takovou intenzitou, že Platov, který velel zadnímu ruskému voji, město vyklidil. Kutuzov nebyl spokojen s tím, že ruský zadní voj Francouze nezastavil, a proto rozhodl o odvolání Platova a zadní voj svěřil Miloradovičovi. Pod jeho velením pak následně došlo k odražení Murata v močálovitém terénu u vsi Krymská.¹¹⁷ V souvislosti s tažením Napoleona na Moskvu je třeba uvést, že mezi jeho veliteli nepanovala v tomto směru jednota. Například kníže Karel Schwarzenberg patřil ke kritikům tohoto postupu,

¹¹⁶ ELBL, s. 438

¹¹⁷ KOVARÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 150.

neboť se domníval, že díky tomu neskončí tažení ještě v roce 1812, a tím pádem nedojde k uzavření míru.¹¹⁸

S ohledem na zprávy z bojiště se Kutuzov rozhodl ponechat Moskvu svému osudu, nebránit jí a nezamezit nepříteli v přístupu k ní. Ostatně neměl ani na výběr, protože nemohl setrvávat na místě a nemohl se ani pustit do boje kvůli značným ztrátám. Ačkoli již byl rozhodnut Moskvu ponechat svému osudu, snažil se Kutuzov svými výroky a chováním budit dojem, že tomu tak není. Mezitím Napoleon 8. září přikázal, aby jezdecko postupovalo za ruskou armádou. 13. září ruská armáda při svém ústupu došla do vesnice Fili, kde byla svolána porada generálů, při níž padlo definitivní rozhodnutí Moskvu nebránit a dále ustupovat, což dezorientovalo samotné vojáky i důstojníky, kteří byli přesvědčeni, že v Moskvě bude svedena další bitva.¹¹⁹ Detailně popisuje poradu ruského štábu ve vesnici Fili Jiří Kovařík ve svém díle *1812 Napolonovo ruské tažení*, který mj. uvádí jednak vlastní složení ruského generálního štábu a zejména pak popisuje, že ačkoli již byl Kutuzov předem rozhodnut Moskvu nebránit, tak toto rozhodnutí ponechal na ostatních vojevůdcích. Například generál Barclay de Tolly měl vystoupit s názorem, že obrana pozice před Moskvou by byla sebevraždou. Zaznívaly dokonce i radikální názory, že by měli udeřit proti Napoleonovi. Kutuzov de facto svůj štáb měl vmanévrovat do situace, že si všichni uvědomili, že obrana Moskvy je nemožná a důležitější je zachování armády.¹²⁰ K rozhodnutí nebránit Moskvu samozřejmě přispěly i události následující po vlastní bitvě u Borodina. Kutuzov po zjištění rozsahu ztrát své armády požadoval doplnění stavů, posily od 3. západní armády a Dunajské armády a dále zajištění potravy a munice. Tyto žádosti vznesl jednak na cara, jednak na ministerstvo vojenství a rovněž i na gubernátora Moskvy Rostopčina. Ani u jedné z oslovených stran nepochodil a jeho požadavkům nebylo vyhověno.¹²¹

Kutuzov následně s odstupem pěti dnů ode dne rozhodnutí o opuštění Moskvy zaslal dopis Alexandrovi, v němž mu sděluje: „*Po tak krvavé, třebaže z naší strany vítězné bitvě Borodinské... se armáda ocitla v největším zmatku; 2. armáda se ztenčila úplně. Takto vyčerpání jsme se za dennodenních potyček s předním nepřátelským vojem*

¹¹⁸ POLIŠENSKÝ, Josef. *Napoleon a srdce Evropy*. Praha: Svoboda, 1971, s. 142.

¹¹⁹ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 169–174.

¹²⁰ KOVAŘÍK, *1812*, s. 247–248.

¹²¹ ŽILIN, Pavel Andrejevič. *Kutuzov*. Praha: Naše vojsko, 1988, s. 142.

blížili k Moskvě a na této krátké cestě nebyla nalezena pozice, kde bychom se mohli nepříteli s nadějí na úspěch postavit,... a proto jsem se naprosto nemohl odhodlat k bitvě, jejíž špatný konec by znamenal nejen zmatek ve zbytku vojska, ale i nesmírně krvavé rozbití a spálení samotné Moskvy. V této velice nejisté situaci jsem se musel poradit s předními generály, z nichž někteří měli opačný názor, odhodlat k vydání Moskvy nepříteli, z níž se odvezly všechny poklady, arzenály, téměř veškerý majetek státní i soukromý a v níž nezůstal jediný šlechtic.... Osměluji se Vašemu Veličenstvu hlásit, že obsazení Moskvy nepřítelem neznamená ještě pokoření Ruska.“¹²²

Na základě rozhodnutí došlo k všeobecné evakuaci Moskvy, která trvala několik dnů. Kutuzov současně rozhodl, že ústup nebude směrem na sever, ale naopak směrem na jih ke Krásné Pachře a dále na starou kalužskou silnici, a proto ruská armáda prošla dne 14. září městem bez zastávky. Rozhodnutí Kutuzova Moskvu nebránit se samozřejmě nesetkalo se souhlasem gubernátora Moskvy Fedora Vasiljeviče Rostopčina.¹²³ Pokud jde o vlastní evakuaci Moskvy, je třeba uvést, že tato započala ještě před tím, než došlo k rozhodnutí Moskvu nebránit. Obyvatelé Moskvy se sami vystěhovali v závislosti na zprávách o postupu francouzské armády. Podle hlášení Rostopčina bylo ke dni 13. září v Moskvě jen 10.000 civilních obyvatel a asi 3.000 jich ve městě skutečně zůstalo.¹²⁴

4.3 Vstup Napoleona do Moskvy a její požár

Napoleon k Moskvě dorazil kolem poledne 14. září a jeho vojákům se naskytl pohled na krásu města a jeho pozlacené kupole. Napoleon očekával, že nyní, při pohledu na jeho armádu, se Moskva vzdá. Vycházel při tom ze svých předchozích zkušeností, kdy takovýmto triumfálním způsobem přebíral klíče od jiných měst, např. Káhiry, Turína, Milána či Berlína. Stejně jako nedošlo k jediné generální bitvě, tak nedošlo ani k naplnění jeho očekávání o kapitulaci města. Během ruského tažení v podstatě nic neprobíhalo standardně a veškeré zkušenosti Napoleona zde byly zapomenuty.¹²⁵

¹²² KOVAŘÍK, 1812, s. 254–255.

¹²³ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 175–178.

¹²⁴ KOVAŘÍK, 1812, s. 252.

¹²⁵ BARNETT, s. 176.

Příchod k Moskvě po 82 dnech a 800 kilometrech od překročení Němenu měl samozřejmě i povzbuzující vliv na samotné Napoleonovy vojáky.¹²⁶ Jiří Kovařík ve svém díle *1812 Napoleonovo ruské tažení*, popisuje vzpomínku seržanta Bourgogne, který uvedl „*V tom okamžiku byly zapomenuty všechny strážně, nebezpečí, utrpení, ovládala nás jediná myšlenka: ‚Konečně u cíle, konečně v Moskvě, kde nás čekají dobré zimní kvartýry a kde se nám dostane radosti, jaké skýtá dobyté město.‘* Neboť taková je povaha francouzského vojáka: z boje k milování a od milování k boji.“¹²⁷ Jaké však bylo zklamání po vstupu do Moskvy ještě téhož dne. Čekalo je téměř liduprázdné město, jen s několika bezvýznamnými prostými lidmi, bez radosti a potěšení. Napoleon ihned 14. září obsadil Kreml. Nepoučen tím, že v průběhu ruského tažení nic neprobíhalo standardně, očekával, že po obsazení Moskvy, starobylého symbolu Ruska, se nyní car Alexandr konečně vzdá, a že mu předloží mírovou nabídku.

V průběhu noci se Napoleon začal dozvídat, že ve městě začínají požáry. Původně se domníval, že požáry vznikají neopatrností jeho vojska, nicméně ještě v noci obdržel informaci, že požáry vznikají i tam, kam jeho armáda vůbec nepřišla a došlo mu, že tak činí přímo obyvatelstvo Moskvy. K rozsáhlému požáru přispělo i to, že byl velmi silný vítr, požáry trvaly šest dní a šest nocí a zničily tři čtvrtiny města. Napoleon byl dokonce nucen přesídlit, neboť v noci z 15. na 16. září se požár rozšířil i do Kremlu, který Napoleon osobně obýval s celým velitelským štábem. Pokud jde o roli gubernátora Rostopčina, je více než pravděpodobné, že k tomuto odporu vydal přímý rozkaz, a rovněž tak zřejmě dobrovolně činili i vlastní obyvatelé, neboť nechtěli svoje krásné a bohaté město vydat nepříteli.¹²⁸ Žilin se ale domnívá, že za požáry nestojí ruské velení, neboť Kutuzov byl přesvědčen, že opuštění Moskvy nemělo být na dlouhou dobu, mělo se jednat o krátkodobou záležitost. Byl přesvědčen, že se Napoleon v Moskvě dlouho nezdrží. Při takovémto přesvědčení Kutuzova by bylo nelogické, aby dal pokyn či schválil vypálení a zničení Moskvy.¹²⁹

I přes to, že požáry byla zničena velká část Moskvy, zůstalo zde stále dost domů, které mohly skýtat přístřeší pro armádu. Zůstalo rovněž i dost zásob. Zpočátku panovalo přesvědčení, že armáda může v Moskvě dokonce i přezimovat. Nicméně partyzánský

¹²⁶ Tamtéž, s. 176.

¹²⁷ KOVAŘÍK, *1812*, s. 256.

¹²⁸ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 186–193.

¹²⁹ ŽILIN, s. 147.

odboj se zaměřil na zásobovací a komunikační linie, které stále narušoval, což rovněž nakonec vedlo k tomu, že bylo nutno Moskvu opustit.¹³⁰ Napoleon se v Moskvě zdržel celkem 34 dnů. Během této doby se morálka jeho armády rozkládala. Vojáci si neodpočinuli, neboť jednak byli neustále opilí a jednak rabovali. Tím se stávala armáda stále méně bojeschopnou.¹³¹ Během pobytu v Moskvě Napoleon opakovaně zasílal Alexandrovi návrhy na mírová jednání. Tyto však zůstávaly bez odpovědi. Napoleon si uvědomoval, že ani obsazením Moskvy se v podstatě nic nevyřešilo.¹³²

Očekávání mírové nabídky byl velký Napoleonův omyl, neboť podcenil ruskou mentalitu, která nedovolila Rusům považovat se za poražené. Naopak pro ně vlastně válka teprve začínala. Dalším důvodem, proč nedostal mírovou nabídku, bylo postavení samotného cara Alexandra, které od uzavření míru v Tylži bylo problematické a vratké. Aristokracie, vedení armády ani obchodníci mu nemohli odpustit Tylžský mír, který Rusko ekonomicky těžce zasáhl.¹³³

¹³⁰ KOVAŘÍK, *Orlové Napoleonovy armády*, s. 188–189.

¹³¹ MANFRED, s. 539.

¹³² Tamtéž.

¹³³ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 195–201.

5. Ústup Napoleona z Ruska

Vědom si skutečnosti, že již nadále nemůže setrvávat v Moskvě vzhledem k blížící se zimě i nedostatku zásob, byl Napoleon přinucen k rozhodnutí, co dál. Zda má pokračovat v tažení, či se stáhnout. Mezitím dostával informace od částí své armády o stavu vojsk, rozpoložení a morálky samotných vojáků. Ze severního křídla přicházely informace, že morálka upadá, rozmáhaly se nemoci a docházelo k dezercím. Z jižního křídla pak přicházely informace, že rakouští spojenci zapojení do Napoleonovy armády nejsou spolehlivými a jejich počínání by mohlo být nepředvídatelné. V této situaci Napoleon svolal dne 3. října maršály k poradě do Kremle. Při rozhodování musela být brána v úvahu rovněž situace v samotné Evropě.

5.1 Z Moskvy až k Malojaroslavci

Úspěch či neúspěch Napoleona ve válce proti Rusku mohl totiž mít vliv na oslabení pozice Francie v Evropě, neboť Napoleon držel Evropu v šachu především z pozice vlastní síly, násilí a strachu. Při neúspěchu by tato pozice utrpěla trhliny a vedla k destabilizaci poměrů v Evropě. Napoleon potřeboval Moskvu i politicky, aby si zachoval pózu vítěze. Při poradě štábu navrhl proto Napoleon tažení na Petrohrad, proti čemuž maršálové protestovali. Plán považovali za neuskutečnitelný, vzhledem ke stavu armády. Napoleon na svém plánu ani netrval a bylo rozhodnuto, že se vrátí do Smolenska, a tím vlastně nařídil ústup z dobytých pozic.¹³⁴ Stejného názoru, že by mělo dojít k tažení na Petrohrad, byl mj. i kníže Metternich, který dobytí Moskvy sice považoval za konečné, ale současně si uvědomoval, že k vítězství je nutné, aby Napoleon dobyl také na Petrohrad. O tomto názoru a postoji rakouského ministra svědčí jeho korespondence s knížetem Schwarzenbergem.¹³⁵

Zatímco Napoleon vyčkával v Moskvě, generál Kutuzov se svojí armádou ustupoval směrem na jih ke Krásné Pachře a kníže Vasilčikov se dvěma kozáckými pluky dle jeho rozkazu setrval ve směru na Rjazaň. Povedl se mu strategicky velmi zdařilý manévr, neboť francouzská armáda až po několika dnech zjistila, že pronásleduje falešnou stopu. Ruská armáda tak nerušeně pokračovala v pochodu po

¹³⁴ Tamtéž, s. 237–244.

¹³⁵ POLIŠENSKÝ, s. 143.

kalužské silnici ke Krásné Pachře. Takto Kutuzov ustupoval za situace, kdy nespokojenost s jeho počínáním byla již veliká, a to nejen z carského dvora, ale rovněž i v samotné armádě. Kutuzov se chtěl vyhnout bitvě a pokračovat v ústupu dále na jih, s čímž nesouhlasil celý jeho štáb. Přesto pokračovala ruská armáda dále na jih a zastavila se v prostoru u vesnice Tarutino.¹³⁶ Tímto manévrem se Kutuzov dostal na jih od Moskvy k úrodným oblastem a k armádním skladům v Kaluze. Také si tím zkrátil vzdálenost k posílám na jihu a současně kryl i cestu k zbrojním továrnám v Tule. Navíc z vojenského hlediska se tímto obratným manévrem dostal do pravého boku Napoleona a mohl mu tak přetnout ústupové cesty z Moskvy, pokud by toho bylo třeba.¹³⁷

Provedeným manévrem se situace ruského tažení otočila. Již to nebyl Napoleon, který udával tón tažení a který byl pronásledovatelem. Naopak se z něj vlastně stal pronásledovaný. Kutuzov tak mohl změnit svoji taktiku a z defenzivního ústupu přejít do ofenzivy. Nikoli však do bezhlavé. Svým postupem vlastně Napoleonova vojska postupně vytlačoval z Rusi. Při poradě ruského generálního štábu navrhoval Barclay de Tolly zaujmout centrální všestranně výhodné postavení, které by dokázalo bránit jednak přístup k zásobám v Kaluze a jednak bránit přístup do Tuly ke zbrojovkám. Současně by v rámci obranného postavení byly prováděny ofenzivní výpady zaměřené na komunikační a zásobovací linie francouzské armády. Z tohoto pohledu se jevilo jako nejlepší strategické postavení u Tarutina. Kutuzov tento návrh akceptoval.¹³⁸

18. října se Napoleon dozvěděl, že Kutuzov vyrazil z Tarutina a napadl Murata, kterého porazil. Murat se svou armádou již od 24. září stál v naprosté nečinnosti u říčky Černišny. Ruská armáda donutila Murata k ústupu za říčku Černišnu k vesnici Spas Kuplji. Ruské armádě se podařilo také ukořistit děla a muniční vozy. Tato bitva nebyla velkým vítězstvím ruské armády, ale její význam tkví v tom, že pozvedla morálku vojáků, neboť to byla vlastně první úspěšná ofenzíva od počátku války. Donutila rovněž Napoleona opustit Moskvu, neboť ten se obával dalšího útoku Kutuzova. A tak začal v noci na 19. října ústup Francouzů z Moskvy. Po odchodu Napoleona a armády začaly exploze, které byly již předem připravené francouzskou armádou.¹³⁹ Vzhledem k tomu, že hlavním Napoleonovým zájmem bylo zásobit svou armádu, chtěl se vydat na jih a

¹³⁶ TARLE, *Tažení*, s. 247.

¹³⁷ KOVAŘÍK, *1812*, s. 273.

¹³⁸ Tamtéž, s. 278.

¹³⁹ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 257–262.

poté nastoupit cestu na Smolensk.¹⁴⁰ Chtěl táhnout na Smolensk, a to proto, že na silnici Smolensk – Minsk – Vilno byly posádky a připraveny sklady se zásobami. Vzhledem k tomu, že široké okolí silnice, po které do Moskvy přišel, bylo spálené, rozhodl se vést armádu do Kalugy a odtud do Smolenska. Domníval se, že po této cestě bude možné sehnat nějaké zásoby pro armádu. To vše nahrávalo plánu, který měl Kutuzov. Zahradit Napoleonovi před Kalugou cestu.¹⁴¹

24. října došlo ke střetu armád u Malojaroslavce, kdy Kutuzov zablokoval Napoleoni cestu, aby nemohl dále pokračovat na Kalugu a zaútočil na něj. Vzhledem k tomu, že francouzská armáda potřebovala nutně zásoby a snažila se probít do Kalugy za každou cenu, byly boje dosti úporné.¹⁴² Po střetu u Malojaroslavce Napoleon zvažoval, zda znovu zaútočit, zda je jeho armáda dost silná. Došel k závěru, že i kdyby zvítězil, neměl by dost jezdeckva k pronásledování protivníka. Uvědomoval si, že jeho rozhodnutí znamená volbu mezi útokem a ústupem. Vzhledem k tomu, že dostal zprávu o ústupu ruské armády na jih k Detčinu, rozkaz k útoku už nevydal. Rozhodl se pro ústup, neboť nechtěl vysilovat armádu dalšími pochody a boji. Ze dvou možností, které se naskýtal, a to pochod krajem přes Medyň a Jelňu, který zůstal válkou nezasažen nebo kratší trasou na sever přes Možajsk, Vjazmu na Dorogobuž, tedy cestou, kterou francouzská armáda přišla, zvolil variantu druhou.¹⁴³

Právě tímto rozkazem de facto začíná ústup francouzské armády z Ruska. Kutuzov s ruskou armádou souběžně postupoval bočním pochodem za Francouzi, a to tak, aby nebyl Napoleonem napaden, ale aby mu současně nedovolil uhnout ze zničené cesty, kterou přišel k Moskvě. Přestože se setkal s nevolí celého svého okolí, včetně cara, důsledně se vyhýbal střetu, neboť se zcela oprávněně domníval, že nedostatek potravin, zima a dlouhý pochod francouzskou armádu totálně rozloží. Současně celou cestu až k Vjazmě byla roztažená a neuspořádaná francouzská armáda napadána kozáky, což cestu ještě více ztěžovalo.¹⁴⁴

¹⁴⁰ JÚN, s. 141.

¹⁴¹ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 264–266.

¹⁴² ŽILIN, s. 175.

¹⁴³ KOVAŘÍK, *Napoleonova tažení III*, s. 179–182.

¹⁴⁴ KOVAŘÍK, *Orlové Napoleonovy armády*, s. 201–202.

5.2 Ústup ke Smolensku

Napoleon s armádou ustupoval od Malojarslavce na Borovsk, Vereju a Možajsk. Dle jeho rozkazu armáda zabírala vše, co mohla potřebovat ke svému pochodu a vypalovala vesnice a města. Vzhledem k tomu, že tudy již prošli Rusové při svém ústupu na Moskvu, bylo téměř vše zničeno. A tak francouzská armáda ustupovala sužována hladem, který ji v tomto období ničil nejvíce. Nelze opomenout také partyzánské oddíly, které právě v druhé polovině války sehrály významnou úlohu a velmi ztěžovaly postup francouzské armády.¹⁴⁵ Stejně jako komplikovaly postup francouzského vojska partyzánské oddíly, tak pozadu nezůstávala ani vlastní armáda. Dne 3. listopadu zaútočil Miloradovičův předvoj na francouzskou armádu. Hlavní tíhu bojů nesl Davoutův sbor, který byl dosud nejvíce nasazován do bojů, protože byl nejlépe vycvičený, nejsilnější a nejukázněnější. Přestože náporu Rusů francouzská armáda odolala, pro Davoutův sbor znamenaly boje o Vjazmu počátek jeho rozkladu.¹⁴⁶ Naděje Napoleona a celé armády se upíraly ke Smolensku. Očekávali, že zde najdou zásoby potravin a možnost odpočinku po náročném pochodu. Když Napoleon s předvojem vstoupil 8. listopadu do města, čekala jej další rána, v polorozbořeném a částečně vypáleném městě nebyly téměř žádné zásoby.¹⁴⁷ Veškeré naděje, že armáda nalezne ve Smolensku dostatek potravin, se nesplnily, neboť jejich množství bylo tak malé, že i při nejmenších přidělech stačily pouze na několik dnů.¹⁴⁸

Většina francouzských vojáků a důstojníků považovala první fázi ústupu z Ruska za velmi nelehkou a obtížnou. Nikdo si ovšem nedovedl představit, jak hrůzná bude druhá etapa ústupu. Armáda nenalezla ve Smolensku zásoby a posléze ani adekvátní odpočinek po strastiplném pochodu. Nejenže nebyl dostatek jídla pro vojáky, hynuli také koně, neboť v okolí města nebylo možno sehnat píci. Nedostatek jídla, odpočinku, stravy pro koně a rovněž i klimatické podmínky, tj. třeskatá zima a tuhé mrazy, vedly k rychlému úpadku kázně a morálky. Za této situace se Napoleon nechtěl nadále ve Smolensku zdržovat, protože nejen že armádě hrozila smrt hladem, ale navíc se ještě dozvěděl o spiknutí generála Maleta v Paříži. Napoleon tedy opustil město a

¹⁴⁵ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 275–288.

¹⁴⁶ KOVAŘÍK, *Orlové Napoleonovy armády*, s. 202–203.

¹⁴⁷ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 275–288.

¹⁴⁸ ŽILIN, s. 184–185.

vydal se svojí gardou ke Krasnému následován zbytkem armády, který uzavíral zadní voj maršála Neye, jež byl pronásledován ruskou armádou.¹⁴⁹ Jeho jednotka měla na začátku ústupu od Moskvy asi 10.000 mužů a hlavním úkolem bylo zdržovat dotírající ruskou armádu. Na ústupu vybojoval řadu bitev, čelil útoků kozáků i dělostřelbě. Ke konci tažení mu zbývalo jen několik stovek vojáků.¹⁵⁰

12. listopadu skutečně začala Velká armáda opouštět Smolensk směrem na západ, na Oršu. Zcela nepochopitelně nařídil Napoleon stupňovitý ústup. Jednotlivé části armády tak vyrážely ze Smolenska s dvacetičtyřhodinovými intervaly. Kutuzov toho využil a již 16. listopadu přehradil cestu u Krásného. Napoleon dokázal útoky odrazit a probít si cestu dále, ale jen za cenu velkých obětí. Téměř zničen byl sbor maršála Neye, který tvořil zadní voj. Takto vyčerpaná a oslabená francouzská armáda se blížila k řece Berezíně. Napoleon se rozhodl, že právě zde svede poslední velkou bitvu celého tažení.¹⁵¹

5.3 Berezina

Kutuzov se rozhodl, že ofenzívu ruské armády zakončí obklíčením Francouzů. Byl to strategicky velmi nelehký úkol, neboť části ruské armády operovaly na rozsáhlém území, a tak tento plán vyžadoval jejich dokonalou součinnost. Po bitvě u Krásného bylo navázáno spojení s Čičagovými a Wittgensteinovými vojsky. Čičagov do této doby v podstatě odmítal plnit Kutuzovovy rozkazy, byl nečinný a celou situaci tak značně komplikoval.¹⁵² K Berezíně se na rozkaz Napoleona blížily sbory maršálů Victora a Oudinota., které byly relativně v dobrém stavu. Současně sem mířila od jihu armáda admirála Čičagova a ze severu Wittgensteinova armáda. Vzhledem k tomu, že jediný most v Borisově obsadil předvoj admirála Čičagova, vydali se francouzští zeměměřiči a ženisté hledat proti proudu brody. Shodou okolností se od severu vracel generál Jean-Baptiste Corbineau, kterému u vsi Studjanka místní ukázali brod. Právě na toto místo

¹⁴⁹ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 289–291.

¹⁵⁰ CAWTHORNE, Nigel. *Největší vojevůdci v dějinách*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 200.

¹⁵¹ JŮN, s. 142–143.

¹⁵² ŽILIN, s. 187–189.

pak Napoleon 25. listopadu vyslal své vojáky stavět dva mosty.¹⁵³ Ve dnech 25. až 29. listopadu pak po dvou konzolových mostech přecházely zbytky armády, ale i civilisté. Mezitím však stále probíhaly boje, které odrážel francouzský zadní voj.¹⁵⁴

Ještě 28. listopadu zaútočil na pravém břehu Bereziny Čičagov spolu s Jermolovými oddíly a Platovovými kozáky na Neyovy a Oudinotovy jednotky. Současně na levém břehu napadl Wittgensteinův sbor. Boje trvaly až do pozdních hodin, kdy se pak podařilo Victorovu sboru Berezinu přejít. Ráno následujícího dne, tedy 29. listopadu, pak Napoleon odjel směrem k Zembinu, aby co nejrychleji Rusko opustil.¹⁵⁵

Zatímco Kutuzov neopouštěl svoji strategii vytlačování Napoleona z Ruska, Alexandr, podporován šlechtou v Petrohradu, naopak plánoval zjetí Napoleona. Ten však svoji armádu rozdělil. Části nařídil začít stavět mosty přes Berezinu a sám se zbytkem své armády obratně manévroval před blížící se smyčkou. V okamžiku, kdy byly mosty hotovy, zavelel k úspěšnému ústupu přes Berezinu. K tomuto ústupu vlastně došlo dříve, než si car uvědomil, že k tomu došlo. Tímto obratným manévrem si Napoleon nejenže zachránil vlastní krk, ale dosáhl znovu ztraceného věhlasu, protože se opět projevil jako schopný stratég a velitel.¹⁵⁶

Po přechodu Bereziny obě armády pokračovaly k Vilnu. Nedostatek potravy a mrazy si vyžádaly svou daň u obou armád. U ruské armády došlo k dvoutřetinové ztrátě od počátku pronásledování, a ačkoli Kutuzov si byl této skutečnosti dobře vědom, přesto v tažení pokračoval, neboť věděl, že je nezbytné Napoleona vyprovodit až na hranice Ruska. Pochod do Vilna a následně do Kovna byl ovlivněn jak třeskutou zimou, tak i tím, že ruští kozáci neustále napadali Francouze a způsobovali jim obrovské ztráty.¹⁵⁷

Napoleon dne 3. prosince dorazil do Molodečna se zdecimovanou armádou. Zde se rozhodl, že o stavu svého tažení a vojska konečně podá pravdivé informace. Vznikl tak 29. bulletin Velké armády. V něm Napoleon shrnul události ústupu od 6. listopadu.

¹⁵³ KOVAŘÍK, *Orlové Napoleonovy armády*, s. 208.

¹⁵⁴ BARNETT, s. 181.

¹⁵⁵ ŽILIN, s. 191.

¹⁵⁶ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 302–307.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 313–320.

Následně se Napoleon dne 5. prosince ve Smorgoni rozhodl dále nesetrvávat u vojska a oznámil svým maršálům, že z vojenskopolitických důvodů opouští armádu. Velení předal neapolskému králi Muratovi, který měl za úkol shromáždit armádu ve Vilnu a přezimovat zde do jara. V případě neúspěchu tohoto plánu měl Murat za úkol stáhnout se k Němenu s podporou Kovna v zádech.¹⁵⁸

Napoleon dorazil do Paříže dne 18. prosince poté, co bez potíží projel celou Evropou. Král Murat pozici ve Vilně neudržel, stáhl se a dne 14. prosince ve 20 hodin završila hlavní část Velké armády ústup z Ruska tím, že přešla do Pruska. I po odchodu zadního voje vedeného maršálem Neyem však v Rusku zůstaly na jihu spojené sbory rakouský a saský vedené knížetem Schwarzenbergem, na severu pak Prusové pod vedením maršála Macdonalda. Obě tyto jednotky neměly vlastně po dlouhou dobu žádné zprávy o stavu tažení a ústupu Napoleonovy části armády. Teprve až tehdy, kdy tyto jednotky opustily Rus, došlo ke konečnému ústupu a vyklizení pozic z Ruska.¹⁵⁹

¹⁵⁸ KOVAŘÍK, *1812*, s. 441–443.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 456–458.

6. Důsledky tažení do Ruska a jeho dopady na další vývoj Evropy

Neúspěch Napoleona při tažení do Ruska byl pro zbytek Evropy podnětem k povstání proti napoleonskému panství ve snaze vymanit se jeho područí a vlivu. Napoleonova porážka se dle Žilina stala historickou událostí světového významu, a to hned z několika důvodů. Vyvrátila mýtus o neporazitelnosti Napoleonovy armády, dala evropským národům naději v brzké osvobození od francouzské nadvlády, a tím podstatně tento proces urychlila.¹⁶⁰

Napoleonovi trvalo 16 let, než se dostal na vrchol moci, na kterém byl v období před tažením do Ruska. Pouhých 16 měsíců po návratu z tohoto tažení přišel jeho pád. Nelze říci, že by se snad zhoršily jeho vojenské a strategické schopnosti, spíše se nedokázal přizpůsobit nové vojenské a politické situaci. Tím zapříčinil destrukci svých vojenských sil, které byly významnou oporou jeho nestabilního impéria.¹⁶¹ Lze konstatovat, že toto tažení mělo obrovský dopad na francouzský vojenský potenciál. Zbraně, o které Napoleon v Rusku přišel, mohly samozřejmě být nahrazeny, muži a koně ovšem ne. Napoleonovi se nikdy nepodařilo obnovit předchozí vojenskou moc Francie. Nedokázal již nikdy nahradit ztráty, které v Rusku utrpěl. Nejdůležitější ovšem bylo, že tento neúspěch rozbil mýtus o Napoleonově neporazitelnosti a ve svém důsledku vedl k obnovení protinapoleonské koalice.¹⁶²

Rusko v této válce bojovalo o vlastní existenci, neboť kromě hospodářských dopadů, které měla kontinentální blokáda, šlo také o územní zisky, které mohly vést až k rozkouskování Ruska. Poláci v případě vítězství usilovali o připojení Litvy a Bílé Rusi a zejména doufali i v mnohem větší územní zisky.¹⁶³

S tažením z roku 1812 lze spojit i povstání z 26. prosince 1825 proti caru Mikulášovi, tzv. povstání děkabristů, které usilovalo o změnu režimu v Rusku. Někteří

¹⁶⁰ ŽILIN, s. 192.

¹⁶¹ BARNET, Napoleon, s. 183.

¹⁶² RILEY, Jonathan. *How good was Napoleon?*. In: *History Today*, Jul2007, Vol. 57 Issue, s. 37–39.

¹⁶³ TARLE, *Napoleonovo tažení*, s. 13.

z děkabristů bojovali v roce 1812 proti Napoleonovi za svobodu Ruska, a proto neváhali vystoupit proti Mikulášovi a hájit zcela stejnou ideu, tedy svoji svobodu.¹⁶⁴

Napoleonova prohra v Rusku, která v podstatě odstartovala jeho pozdější pád, přinesla největší prospěch Anglii. Politicky na něm nebyla nikdy závislá, takže se dá říci, že pouze brzdil její hospodářství. Zrušením kontinentální blokády se opět rozproudil obchod a anglické hospodářství, které stálo na základech průmyslové revoluce, nejen že nebylo Napoleonovou snahou poškozeno, ale dokonce bylo na dlouhou dobu upevněno.¹⁶⁵

Zcela jednoznačné je to, že Napoleonova prohra v Rusku měla velký vliv na kulturní dění v mnoha státech. Zejména v Německu se vytvořily nové myšlenkové proudy, nastal prudký rozkvět myšlení a literatury. Samozřejmě, že i v Rusku vznikalo mnoho děl jako reakce na toto tažení. Nelze nezmínit Tolstého *Vojnu a mír* i Puškina a jeho díla.

Situace Francie a Napoleona se po jeho neúspěchu začala povážlivě zhoršovat. 25. prosince zrušilo Prusko spojení s Francií, pruské jednotky se přidávaly k ruské armádě a v březnu 1813 vyhlásilo Prusko Francii válku. Mezitím Napoleon dostával rovněž velmi špatné zprávy ze Španělska, kde reálně hrozilo, že Wellington, který posílil svou armádu, vyžene za pomoci partyzánů francouzskou armádu a vstoupí na území Francie. Ohroženy byly francouzské pozice v Itálii. Mezitím také papež Francii zrušil konkordát. Největším zklamáním pro Napoleona bylo jednání jeho tchána, rakouského císaře Františka. Přestože proklamoval, že stále stojí na straně Francie, zbrojil a upevňoval vlastní armádu. Stavěl se do role zprostředkovatele míru mezi Francií a Pruskem, ale osobně s Napoleonem jednat nechtěl, a trval na tom, že jednání budou probíhat prostřednictvím ministra zahraničních věcí Metternicha.¹⁶⁶

Lze říci, že v roce 1813 vojenská nadvláda Francie trvajících od čtyřicátých let sedmnáctého století, začala postupně upadat a na její místo pomalu začalo nastupovat Německo.¹⁶⁷ V průběhu roku 1813 se vytvořila Šestá koalice a v srpnu 1813 vyhlásilo Rakousko Francii válku. Napoleon měl proti sobě nejen tři své tradiční úhlavní

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 333.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 331–332.

¹⁶⁶ JOHNSON, s. 113–114.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 119.

nepřátele, ale také další země. Nejdůležitější ovšem je, že poprvé měly armády Napoleonova protivníka kvalitnější armádu, což byla nesporně velká výhoda.¹⁶⁸ Co následovalo, uvádí se své knize Jiří Kovařík: „*Tažení do Ruska roku 1812 skončilo, ne však válka. Rozhodnuto zdaleka nebylo. To věděli všichni, proto horlivě zbrojili a povolávali ze všech stran tisíce mužů do vojska. Změna, k níž došlo, však byla strašlivá. Na tažení do Ruska vyrážel Napoleon jako císař nad králi, s armádou, která neměla obdoby. Vracel se jako uprchlík v saních, obklopený nepatrnou eskortou... Čísla říkají, že z 680 000 mužů, které postupně Napoleon do ruského tažení zapojil, se vrátilo 93 000 lidí.*“¹⁶⁹

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ KOVAŘÍK, 1812, s. 462.

7. Závěr

Napoleonovo tažení do Ruska dodnes vyvolává řadu otázek, na něž nelze najít v mnoha případech jednoznačnou odpověď. Mnoho dohadů panuje již v otázce příčin tohoto tažení. Někteří historikové se domnívají, že hlavní příčinou tohoto vojenského zásahu byla nechuť cara dodržovat kontinentální blokádu, ovšem nelze opomíjet i jiné názory, jako například ten, že se jednalo veskrze o válku dobytčnou, jejímž cílem bylo zmocnit se bohatství Ruska, které mělo obrovský lidský a materiální potenciál. Nejspíše se jednalo o souhrn několika faktorů. Oficiálně Napoleon tvrdil, že jde o to, aby car dodržoval podmínky stanovené Tylžským mírem.

Tažení do Ruska přišlo navíc v době, kdy situace ve francouzské armádě nebyla ideální. Vzhledem k předchozím válečným konfliktům bylo nutné neustále doplňovat její stav, a to zejména vojáky z podmaněných zemí. Dá se říci, že ti většinou tedy bojovali proti svým národním zájmům, a je tak pochopitelné, že se mnohdy projevovala až jistá nechuť k boji. Současně bylo velmi problematické takovou mnohonárodní armádu řídit. To nebylo v silách jednotlivce, bylo zapotřebí stmelěného štábu, který v Napoleonově armádě chyběl, neboť Napoleon chtěl o všem rozhodovat sám a mít vše po svojí kontrolou. Nezabýval se také modernizací armády, neboť důvěřoval především svým velitelským schopnostem a spoléhal se na početní převahu. Naproti tomu ruská armáda před vojenským konfliktem s Francií prošla modernizací právě podle francouzského vzoru a byla mnohem lépe koordinovaná než kdykoliv předtím.

Z Napoleonových politických rozhodnutí z let 1811–1812 lze usoudit, že ve věci války proti Rusku byl nerozhodný, neboť si nebyl jist svým vítězstvím. Ve svém exilu na ostrově Svaté Heleny dokonce přiznal, že tažení proti Rusku byla jeho osudová chyba. Jaroslav Šedivý ve své knize vyslovuje názor, že ačkoliv Napoleon byl od svých špiónů v Rusku poměrně dobře informován o stavu ruské armády, přesto svého protivníka podcenil. Právě tuto skutečnost považují historikové za jeden z důvodů neúspěchu Napoleona v Rusku.¹⁷⁰ Napoleon nejenže podcenil svého protivníka, ale zřejmě také přípravu na tažení, neboť nepředpokládal, že by konflikt mohl trvat tak dlouho. Domníval se, že díky jeho strategii rychlého vpádu a pak velmi rychle vyhrané rozhodující bitvě, dojde brzy k mírovým jednáním. Navíc jej zcela zaskočila taktika

¹⁷⁰ ŠEDIVÝ, s. 118.

Ruska, tedy strategie neustálého ustupování a zatahování protivníka stále více do nitra země. Zpočátku se zřejmě nejednalo ze strany ruského velení o záměr, ale spíše o nutnost, aby ruská armáda nebyla zničena. Tím se samozřejmě prodlužovaly komunikační linie a velmi to ztěžovalo zásobování. Velice brzy vojáci pocítili nedostatek jídla a zároveň byl nedostatek píce pro koně, kteří byli významnou součástí armády. Ruská armáda navíc při ústupu veškeré zásoby ničila, takže zásobování z místních zdrojů bylo téměř nemožné.

Obecně panuje názor, že ke zkáze francouzské armády přispělo mimo jiné zejména ruské podnebí, tedy horké léto a krutá zima. Někteří historikové se snaží tuto domněnku vyvrátit, neboť se domnívají, že to snižuje význam ruské armády, jejího velení i další aspekty jako je například partyzánská válka proti Francouzům. Samozřejmě nelze opomenout ani zapojení obyvatelstva, které se snažilo Velké armádě její postup co nejvíce ztížit. Mnohdy se také různí názory zejména na vedení armády Kutuzovem. Zda jeho taktika neustálého ustupování byla prozíravá a plánovaná či zda šlo o jistou neschopnost, nelze jednoznačně říci. Z dostupné literatury lze vysledovat dobovou zabarvenost a poplatnost době vzniku toho kterého názoru a rovněž i národnosti autora. Například ze strany Žilina se jedná až o nekritické obdivování Kutozovovy strategie. Z jiných pramenů, např. Polišenský, Barnett, Manfred, naopak plyne, že ústupová taktika byla vlastně vynucena nutností zachovat celistvost armády. Každopádně je nutné říci, že Kutuzovova taktika slavila úspěch, že na ní vlastně vyjma bitvy o Borodino nic neměnil, a že na ní setrval, i přes názory členů svého štábu a především cara Alexandra a šlechty v Petrohradu.

Lze říci, že k neúspěchu Napolenova ruského tažení přispěla také některá jeho přinejmenším sporná rozhodnutí. Někteří historikové se domnívají, že zůstal příliš dlouho ve Vilně. Za jedno z neklíčovějších rozhodnutí, které je velmi pravděpodobnou příčinou pozdějšího katastrofální výsledku je to, že se Napoleon rozhodl pokračovat v pochodu na Moskvu. Za stávající situace ovšem neměl na výběr, neboť do té doby nezaznamenal výrazný úspěch a nesvedl rozhodující bitvu. Vzhledem k tomu, na jak vratkých základech stálo jeho evropské panství a spojení s ostatními zeměmi, musel tento krok podniknout. Potřeboval dosáhnout vítězství k upevnění své moci v Evropě. Car na jeho mírové nabídky nereagoval, a tak Napoleon nemohl riskovat, že dojde ke konsolidaci ruské armády, eventuálně ofenzívě, zatímco by tažení zastavil.

Napoleon byl na svoji dobu vynikajícím vojákem, vojenským stratégem a velitelem. Nebyl však politikem. Během svého úspěšného vojenského období dosáhl nesčetných významných vítězství, dobyl mnohá území, která však neovládal politicky, ale vojensky. Využíval přitom metod zastrašování, atmosféry strachu a teroru. Pro Napoleona byla vojenská síla formou diplomacie. Francie ji používala jako hlavního prostředku k získání moci, nikoliv jako prostředku podpůrného. Proto se klíčovým bodem Naoleonovy strategie stala armáda nepřítele. Za rozhodující vždy považoval rychlé zničení protivníkovy armády v jediné bitvě. Chtěl tak zlomit jeho odpor s tím, že vše ostatní, zejména obsazení jeho území bude plynule následovat.¹⁷¹

Neúspěch jeho tažení do Ruska, vojenské chyby, kterých se dopustil, podcenění protivníka, z něj před celou Evropu sňal gloriolu neporazitelného, všemocného a vítězného muže. Vedl tak k logickému závěru, a to snahám o osamostatnění z jeho područí a závislosti. Došlo tak k opětovnému osamostatnění Pruska a Rakousko se pod vedením knížete Metternicha přestalo Napoleona obávat. Tyto země tak začaly udávat tón Evropě. O roli Anglie po pádu Napoleona již byla řeč, nicméně je třeba v souvislosti s rolí Německa a Pruska připomenout, že i Anglie patřila do trojlístku zemí, které udávaly tempo a ráz Evropy. Nejen přitom politicky, ale i vojensky, jakož i v neposlední řadě podporou vědy a průmyslu.

Závěrem lze tedy říci, že Napoleonův neúspěch v Rusku předznamenal a v podstatě započal jeho pozdější pád. Evropa se pomyslně nadechla a jednotlivé státy začaly pomalu, ale jistě prosazovat své politické ambice. Vyvrcholením všech těchto snah byl pak Vídeňský kongres, jehož jednání započala 1. října 1814.

¹⁷¹ RILEY, Jonathan. *How good was Napoleon?*. In: *History Today*, Jul2007, Vol. 57 Issue, s. 37–39.

8. Resumé

The goal of this thesis is to provide overall view on Napoleon campaign to Russia with taking into account the political and economic European situation before this campaign and evaluation of its consequences in European context.

France and Russia made peace in Tilsit in 1807. Napoleon thought that this peace ensures compliance of continental blockade. The main aim of continental blockade was economic exhaustion of England which was not defeated by Napoleon army. Russia did not follow the blockade because of its economic situation. Thus Napoleon convoked Erfurt convention where he wanted to negotiate with Tsar Alexander, but without any serious effect.

Napoleon was forced by political and economic circumstances to attack Russia and show his power and dominance on June 24, 1812. He gathered large multinational army. He used the same strategy of fast army course with destroying of enemy army in one battle. It was followed by negotiations for peace. In case of Russian campaign this strategy failed. Napoleon underestimated many factors like vastness of Russian territory, climate, Russian mentality, Tsar approach and preparation and organization of the campaign.

During this campaign the French army advanced deeper and deeper into Russia and Russian army retreated. Napoleon successfully occupied Vilno and stayed there for quite long time which is considered to be his first strategic mistake because he lost the chance to destroy the 2nd West army led by General Bagration. The conquest of Smolensk was not very important, but it was the main reason why Russians changed the Commander in Chief. Kutuzov commanded Russian army in the battle by Borodino, the bloodiest Napoleon wars battle. After this battle the Russian army was able to form and retreat. It thereby opened the way to Moscow which was occupied by Napoleon army on September 14 and where Napoleon expected the offer of the Tsar for negotiations for peace. But it did not come. While Napoleon was considering further course, Russian army carried out retrieval manœuvr and occupied strategic position south of Moscow and limited Napoleon's retrieval possibilities.

Before winter Napoleon decided to leave Moscow and move to Smolensk where he wanted to stay through the winter. Due to the lack of provisions it was not possible to

stay in Smolensk through the winter and the retrieval changed into the escape from Russia. The tragedy of French army was concluded during the crossing of the river Berezina. Napoleon handed over the leadership to Naples king Murat and left to Paris on December 6, 1812. After months of suffering the rest of French army crossed the river Neman on December 14, 1812 at 8 p.m.

The consequences of this failure were far-reaching and influenced all Europe. Europe got the message that it is possible to defeat Napoleon. Primarily it was the beginning of the collapse of Napoleon imperium and Napoleon himself.

9. SEZNAM LITERATURY

- BARNETT, Correlli. *Bonaparte*. Brno: JOTA, 2005. 224 s. ISBN 80-7217-352-9.
- BRUCE, Robert B.; DICKIE, Iain; KILEY, Kevin; PAVKOVIC, Michael F.; SCHNEID, Frederick C. *Bojové techniky období napoleonských válek 1792–1815*. Praha: DEUS, 2008. 256 s. ISBN 978-80-87087-56-5.
- CAWTHORNE, Nigel. *Největší vojevůdci v dějinách*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006. 392 s. ISBN 80-7362-359-5.
- ELBL, Pavel Benedikt. *Generál Bagration*. Třebíč: Akcent, 2010. 477 s. ISBN 978-80-7268-693-3.
- HAYTHORNTHWAITTE, Philip. *Ruská armáda za napoleonských válek 1799–1814*. Brno: Computer Press, 2009. 101 s. ISBN 978-80-251-2690-5.
- JOHNSON, Paul. *Napoleon*. Brno: Barrister & Principal, 2003. 168 s. ISBN 80-86598-52-7.
- JŮN, Libor. *Napoleonské války*. Praha: TRITON, 2005. 196 s. ISBN 80-7254-594-9.
- KOVAŘÍK, Jiří. *Napoleonova tažení III, Proti všem*. Třebíč: Akcent, 2004. 593 s. ISBN 80-7268-296-2.
- KOVAŘÍK, Jiří. *Orlové Napoleonovy armády*. Třebíč: Akcent, 1999. 301 s. ISBN 80-7268-037-4.
- KOVAŘÍK, Jiří. *1812 Napoleonovo ruské tažení*. Praha: Hart, 2001. 520 s. ISBN 80-86529-20-7.
- MANFRED, Albert Zacharovič. *Napoleon Bonaparte*. Praha: Svoboda, 1983. 611 s. ISBN nevedeno.
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Napoleon a srdce Evropy*. Praha: Svoboda, 1971. 278 s. ISBN nevedeno.
- RILEY, Jonathan. *How good was Napoleon?*. In: *History Today*, Jul2007, Vol. 57 Issue, s. 37–39.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav. *Meternich kontra Napoleon*. Praha: Knižní klub, 1998. 208 s. ISBN 80-7176-738-7.
- TARLE, Jevgenij. *Napoleon*. Praha: Naše vojsko, 1950. 443 s. ISBN nevedeno.
- TARLE, Jevgenij. *Napoleonovo tažení na Rus 1812*. Praha: Naše vojsko, 1950. 356 s. ISBN nevedeno.

WINTR, Stanislav. *Napoleon Bonaparte, jeho maršálové a ministři*. Praha: Libri, 2009. 355 s. ISBN 978-80-7277-372-5.

ŽILIN, Pavel Andrejevič. *Kutuzov*. Praha: Naše vojsko, 1988. 288 s. ISBN neuvedeno.